

A tartalomról:

Dr. Kecskeméti Ármin: Az emberiség egysége a bibliában. — Patai József: Haméiri nagy héber éposza Joszele Téglásiról, a zsidó Toldiról. — Avigdor Haméiri: Joszele Téglási (Vers). — Karczag István: Izsák. — Dr. Büchler Sándor: A Goldzieherék családfájáról. — Patai Edith: A huszonnyolcason (Vers). — Heller Bernát: Fleg Edmondnak a bolygó zsidó elbeszéli Jézus életét. — Franz Rosenzweig: Szombat napja. — Ari Ibn-Zahav: Jisrael Móse nevezetes tele. — A. Slonsky: Alkonyest volt (Vers). — Friedrich Klára: Pollák Zsigmond, a magyar fametszetművészet úttörője. — Ráchel: Dal (Vers). — Gerő Ödön: Preis Ervin festő és szobrász. — Ambrus Balázs: Hová? (Vers). — Salom Asch: Felix Warburg csele. — Barát Endre: Apák és fiúk (Munkácsi Bernátról). — Schlosz Lajos: Laub (László) Fülöp, a zsidó festő. — Sós Endre: Zárszó a „sorvadás”-vitához. — Léon Blum: Zsidó és francia. — Gábor Ignác: Nyugodt válasz egy mérges cikkre. — Új könyvek. — Dr. S. M.: Megnyílt a satumarei (szatmári) zsidó kórház. — —o—i—: A Mult és Jövő és a „Tevere”. — Tollhegyről. — Zsidó humor. — Krónika és szemle. — Huszonnyolc illusztráció és négy műmelléklet.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
1-199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Márka, Amerikában 5 Dollár

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser ét-
terme. Szobák minden komforttal, teljes
penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

König *sütdéje*

ארמה כשר

VII., Dob-utca 33.

Telefon: 1-351-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült
elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket
a legpontosabban házhoz szállítok.

Tábla- és tükörüveg nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 1-101-14 *

IRÓGÉP

RÉSZLETRE IS

EURÓPA IRÓGÉP VÁLLALAT

HEIMER JENŐ

BUDAPEST, V., HONVÉD UCCA 1

TELEFON: 1-110-22

JAVITÁS, KARBANTARTÁS, KÖLCSÖNZÉS
SOKSZOROSÍTÁS

Olesón és jól
vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatházában

Király-utca 49 (Szenben a
Nagymező-utcával)

Aml a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Kendi Antal

lakásberendező
ipar

Semmelweis ucca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

Fűzőt, gumiharisnyát,
gumi fűzőt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 1-572-59

A talmudista leány

„És amint a gyönyörű leányra nézett, egy pillanatra úgy érezte, hogy a leány ajkáról áradó Tóra illatába beleveggyúl a leány szájának kábitó, balzsamos lehellete...”

Az utolsó ima

„Ott mondotta az imát és a Frigyszekrényről illatos virágszirmok hullottak alá a csaddik fejére és vállaira... A Tóra megkoszorúzta őt nagy útjára az Örök-hévalóság felé...”

Szines-Sternberg Miklós (Páris): Illusztrációk Patai József „Lelkek és Titkok” c. kabbalisztikus elbeszéléseihez. (A most megjelent jubileumi kiadásból)

A Bal-Sem halála

„Látiátok, jönnek a bolyongó, tévelygő lelkek... Jönnek a világ minden széléről. Jertek, ti tévelygő, árva lelkek, meg van bocsátva minden bűnötök... Jertek, felvisszlek a Fényforráshoz...”

A szentföldi eszrog

„Egy kis darabka a Szentföld gyümölcséből többet ér, mint a legjökeletesebb termés, amit az Izraeli járombaltató, idegen országokból hoztak. Az eszrog megsérült, de gyökerei ott vannak az áldott földben...”

Szines-Sternberg Miklós (Páris): *„Lelkek és Titkok”* c. kabbalisztikus elbeszéléseihez. (A most megjelent jubileumi kiadásból)

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXVII. ÉVFOLYAM, 1937 DECEMBER

DR KECSKEMÉTI ÁRMIN: AZ EMBERISÉG EGYSÉGE A BIBLIÁBAN

A fajgőg csatakiáltásaitól hangos a világ. Népek lelkén a felsőbbrendűségük mítosza uralkodik, melynek káprázatában lenézi az egyik a másikat. Nem volna haj nemzetek és fajok gyermekkorának, valóságos, vagy kitalált érdemeinek költői kiszínezése, ragyogó eszményesítése, ha csak arra szánnák, hogy a néplélek ösztönzője legyen haladásra, művelődésre, igaz emberiségi értékek termelésére; de bizony nem a fejlődés lendülete, a hecsvágy inspirációja lesz az, hanem veszedelmes, elvakult önimádás, melynek nyomában temérdek igazságtalanság, gyűlölködés.

Toynbee angol történész „A Study of History” című, hallatlanul gazdag művében, polihisztóri tudással izzé-porrá törí a fajelmélet tanításait. Lenyűgöző, megcáfолhatatlan érvekkel behizonyítja, hogy a történeti fejlődés nem a fajiság ügye, a népek haladását nem a vérösszetétel, az antropológiai jellegük vitte előre, vagy késleltette, mert — úgymond — a kultúrhistóriai emelkedés a szinte kozmikus erejű októl függ, melyet ő „challenge”-nek nevez. Ez a szó annyit tesz, mint „kihívás”. Ahol a természet ellenséges az ember iránt, ahol a geológiai körülmények, az éghajlati viszonyok rettentő erőfeszítésre sarkalják a létért küzdő egyént, ott a természettel való harc megindítja a fejlődést. Háborúk, társadalmi ellentétek is challenge gyanánt szerepelnek Toynbee történet szemléletében, minden, amit az ember akadálnak érez létfentartásában. Az egyének és fajok életén egyaránt a tehetetlenség törvénye uralkodik. Ez az emberi őstermészet, a megszokottságban, egyformaságban való veszteglés vágya. Mindig csak az ellenséges külső erővel, akár szellemi hatásokkal való összeütközés tudja megbolygatni, felrázni a tunya mozdulatlanságot, hogy a sztatikai állapotot felváltja a dinamikai helyzet.

Az európai népek, vagy ha úgy tetszik, fajok, melyek nagy garral hirdetik, hogy ők az emberiség legjava s megvetéssel, vagy száналommal tekintenek a földkerekség vad s félvad néptörzseire, elfelejtik, hogy tengernyi idő kell hozzá, a természeti környezet, a történeti és társadalmi hatások vis majorja, kihí-

vása — ahogy Toynbee nevezi —, míg változás esik s a haladás megindul; nem a fajiságon múlik. Az emberfaj fizikai és erkölcsi egység. Ezt tanítja a Biblia is. Isten nem árjakat teremtett, vagy sémitákat, hanem „embert”, faji megkülönböztetés nélkül. Az isteni hasonlatosság kiterjed az egész emberfajra; nincsenek a szellemi és erkölcsi haladásra képtelen fajok.

A Szentírás csak erkölcsi hierarchiát állapít meg: emberek és népek rangsorát, értékét az határozza meg, hogy mennyire követik Isten útjait. Nem kell egyébre hivatkoznunk, mint a nagy bibliai prófétákra, akik népük erkölcsi süllyedését lángoló haraggal ostorozzák s bűneiért végromlással fenyegetik; fajiság ide, fajiság oda — a zsidó próféták, a „fiat justitia et percat mundus”, a „legyen igazság, ha belépusztul is a világ” elvének fanatikussai Izraelt is bűnhődésre szánják, ha megérdemli; nincs részrehajlás. De Egyiptom, Asszíria és Bábel is megérzik Isten kezét, mert hatalmi örületükben túlmentek szándékain. Ám a félelmetes, sötét emlékek közt is megcsillan a próféták képzeletében a történeti kiengesztelődés álma s évezredes faji és históriai ellentétek után megjelenik a testvériesség, megbékülés nagyszerű látomása (Jezs. 19. 25.). „Áldott az én népem. Egyiptom és kezeimnek műve, Asszíria és örökségem, Izrael.” Vagy említjük-e a zsoltárok utólérhetetlen humanitását, amely messze túl minden népi, vagy faji egyoldalúságon, a „világ lakóit”, a „föld egyik szélétől a másikig” felhívja, méltóknak találja Isten megismerésére és e megismerésből fakadó lelki egységre. A Biblia csak erkölcsi szempontból osztályozza Izraelt is, az emberiséget is. Ezen alapszik a középkor világnézete, mely szintén csak kétféle emberiséget ismer: hívőt és eretneket; faji népiség nem érdekli. A Bibliának nem a testi alkat számít, hanem az etikum; nem a vér, hanem a lelkiség; nem fizikai, hanem erkölcsi típusok tenyésztése, erkölcsi eugenika. A Bibliának nem a faji elhatárolás az eszménye, hanem a nagy egység; persze, nem biológiai értelemben, hogy valami panmixiára gondolna, mert a vérkeresztezésnek az a korlátlan és esztelen összevisszasága végkép degenerálná

az emberiséget, — hanem erkölcsi világegységet akar a Szentírás, az erkölcsi univerzalizmus a történeti ideálja. Ez a fajok és vallások fölé emelkedő erkölcsi egyetemesség nem szívja fel a népek és nemzetek egyéniségét, hanem összhangba olvad benne a hazának és emberiségnek szeretete. Emberfaj csak egy van, amelynek race-csoportjai közt és e csoportokon belül az egyének közt, erkölcsi és szellemi vonatkozásban sztratoszfériai távolságok lehetnek, de a haladást nem biológiai tények szabják meg, hanem a természeti környezet, az ég és a föld, a klíma és a talaj, a létfenntartás tényezői, a történeti sors, meg a szociális helyzet. Fehér, sárga, vörös, vagy fekete faj: mindegyikben megvan a kultúra lehetősége. A barlanglakók és az őserdők állat-emberei is rálépnek majd a művelődés útjára, függetlenül az antropológiai jelle-

güktől; rengeteg időre volt szüksége az európai embernek is.

Ha majd az úgynevezett inferioris fajok is hozzájutnak a tanuláshoz, a morális neveléshez, emberi életmódhoz s ezek nyomán megfelelő társadalmi berendezéshez, lassanként levetik barbárságukat. Ez a zsidóság gyönyörű történeti optimizmusa. A Biblia ezt a hitet a vallási képzetekből szőtt messianizmus gondolatával fejezi ki, hogy az idők végén, az egyistenhit inspirációjára, világtestvériségben fognak egyesülni mind a nemzetek. Ebben az elképzelésben nem vallási imperializmus színesedik ki, nem hatalmi ábránd, hanem az emberbecsülés, az emberi méltóság apoteózisa, a fenséges igazság, hogy az ember Isten képmására van teremtvé, aki minden népbe beloltotta a szellemi és erkölcsi haladás erejét.

PATAI JÓZSEF: HAMÉIRI NAGY HÉBER ÉPOSZA JOSZELE TÉGLÁSIRÓL, A ZSIDÓ TOLDIRÓL

Az új héber irodalom értékes gazdagodását jelenti az a hatalmas éposz, amelyben Avigdor Haméiri a magyar zsidó romantika egyik csodálatos alakjának, Joszele Téglásérnek életét és legendáját dolgozta fel. A körülbelül száz évvel ezelőtt élt zsidó *Toldi a kállói rabbi* kedvelt híve volt, rettentő erejével megmentette testvéreit sok szorongattatásból, résztvett a magyar szabadságharcban és hősi tetteivel fényt árasztott az egész zsidóságra. Haméiri éposza Joszele születésével kezdődik, aki olyan kiáltással jött a világra, hogy az egész környéket remegés fogta el. Sorra felvonulnak Joszele gyermekkori hőscselekedetei, menekülése a szűk chéderből a szabad erdőbe, amelynek csodáiról beszél a szüleinek, de azok mit sem értenek szavaiból. A *kilencedik éneknek* ez a finom poézissel átszőtt részletét mutatjuk be ezúttal olvasóinknak.

„*Joszele szövetséget köt az erdővel.*“ S az erdőnek legendás elemeit Haméiri teljesen héber ruhába öltözteti. Az erdő fái imásan bólogatnak, akárcsak Dávid király zsoltáiraiban, a patak megszólal és bizonyítja ezt a jogát a Bibliával, az Eufrát folyam Édentől Édenig folyik a végtelenen át és a Szentírás tesz tanúságot két Édenkert létéről. A chéderből kikerült Joszelevel a Természet is az ő chéderbeli nyelvén beszél, illetve vitatkozik. A zsidó Toldi is felemel egy fát és magasba lendíti, dobja, — de ezt a Messiás jövetelének meggyorsítására teszi. A nagykállói caddik nótájának, a „Szól a kakas már“-nak *sétáló* madara, piros lábú, zöldesszárnyú, amely „engem oda vár“, — Haméiri époszában új jelentőséget kap és a legenda legmisztikusabb levegőjében lebeg. Ez avatja már a gyermek Joszelet mintegy Messiáskeresővé, aki erejét nem önmagáért valónak, hanem a megváltás szolgálatára szenteltnek tekinti. Így lesz a téglási Joszele igazi zsidó epikus hős, a zsidó legenda bíborával a vállán.

Avigdor Haméiri éposza tele van tüzzelve héber és magyar virágokkal. Itt-ott érezteti Arany János Toldijának hatását, ami egészen természetes. Hiszen Haméiri általában a magyar költészet forrásai mellett eresztett gyökeret és a magyar poézis elemeiből vitt át a legtöbbet a héber irodalomba. De ilyenkor is bibliai egyéniségébe és zsidó levegőbe olvaszt mindent. A műzsák „*dal-angyalok*“, mint ahogy a zsidó legenda szerint minden földi fogalomnak angyala van az égben. hát még az éneknek, amelyet a hé-

ber hagyomány amúgy is a mennyek szférájába emel. Az angyalokat csengetyős ruhába öltözteti a képzelet, mint a Szentély szolgálatát teljesítő papokat. Mindenütt *lelkek* találkoznak és mindennek a természetben van szava, dala. A patak összehívja a gyermek Joszele tiszteletére az egész erdei társaságot, a munkássereget és „a község chazanját“. Joszele örömmre született, pedig „szomorú nép fia, melynek bűn a vidámság“. A hervadt fából hatalmas ág származott. „Te nem vagy teremtvé Tanháznak, templom homályának. se könyörögni irgalmat az uraknál. Te erővel jelensz meg, nem mint vágóhíd juha. Te ököllel felelsz minden sértésre“. — de óvakodj a bánattól, a szomorúságtól!

Mintegy álmokép elevenedik meg Josze előtt az erdő, de a szépség királynője helyett messziről megpillant egy koldust, akit egy vérengző farkas szét akar tépni. Joszele pusztá kezével megmenti a koldus életét, de a koldusban népének szomorú szimbólumát látja és szívét mély bánat tölti el. Csak anyja szavában talál vigaszt. Együtt megy szüleivel a Kárpátok falvából Téglásra, anyja szülőfalujába. Mikor 13 éves lesz, *barmicva*-prédikáció helyett megfenyíti a kis községet viszálykodásaik miatt és haragjában szétzúzza a templomban az almemort. A kállói rabbi azután Pozsonyba küldi, a „*Chatham Szófer*“ jesivájába. Az úton találkozik Cziráky gróffal, Téglás urával, akinek kihúzza a szekérét a kátyúból. Emlékeül aranygyűrűt kap tőle. A pozsonyi nagy jesivának a leírása Avigdor Haméiri zsidó szellemtől átítatott művészetének csillogó gyöngye. „A kor vezére“, Rabbi Mózes Szófer az ember szentségének eszményét hirdeti, a szív kötelességeit. Izrael örökkévalóságának tornyából fény árad nemcsak a zsidókra, keresztények is jönnek hozzá tanácsért, perdöntésért. Mikor Joszele megjelenik a jesiva feje előtt, egyetlen kérdésére sem tud felelni. A talmudisták kinevetik. De a rabbi szeretettel maga mellé fogadja: „Talán Jákob istene küldte segítségre!“

A jesivából kikerülve viszi végbe Joszele azokat a hőstetteket, amelyek a zsidó Toldi nevét oly népszerűvé tették. Avigdor Haméiri epikus szélességgel beszél el a jeleneteket, amelyek teljesen újszerűen fognak hatni. Joszele Tégláserrel új alak vonul be a héber irodalomba. Egyelőre csak a palesztinai lapok közölnek belőle részleteket, de nemsokára megjelenik könyvalakban is.

AVIGDOR HAMÉIRI: JOSZELE TÉGLÁSI

Részlet a nagy héber költő
époszáinak kilencedik énekéből

Semmit se értett se apja, se anyja,
Dal-angyal, öltözz ezüst csengetyűkbe,
Meséljük el hát édes ízű dalba,
Mit művelt ott a kis legény, a büszke.
Hulljon a fátyol, szállj fel, rejtély alja.
Mit csillogtat az erdő varázstükre.
Magasság, mélység hogy egymásra leltek.
Mindenség lelke s a hétéves gyermek.

Nem először, hogy Joszele, szegényke,
Erdőbe tévedt, titka hívta, vont,
Régóta vágyik sóvárgón feléje.
Miért? Hogyan? Senkinek se mondta.
Hatalmas világ, idegen a fénye
És este ott száll le a nap korongja.
Hirtelen itt áll, az erdő harmatnedves,
És valaki szól: Isten hozott, kedves!

Joszele reszket, jobbra, balra fordul.
Figyel minden neszre, lombmozdulatra,
Mintha ezer hang búgna lágyan, zordul.
S az egész erdő imát bólogatna.
Mily csudás munde! Félelmesen kondul.
Örökké állna így szent ámulatba!
Csak értenék! — reng haja minden szála,
De ott a patak, — szóra nyilik szája:

— Sik-sak-suk — gyer csak, ne félj, szépet mondok, —
Én Te rád vártam, mit bámulsz úgy, gyermek?
Hisz' tanultad, hogy „táncolnak a dombok,
Dalt zeng a tenger“ s — a patak is zenghet!
Sik-sak-suk, gyer csak, nem vagyunk koboldok.
Társam gyík, lepke, dongó méhet kerget.
Utam örök út, Eufrát folyam medre.
Édentől Édenig örök Végtelenbe.

Mit? két Édenkert? Kettő van bizony!
Feledted: „Édenkertből jön folyam“?
Ott a forrásom, ősz sziklaszirom,
Sik-sak-dal-utam titkokkal rohan.
Onnan eredsz te is, kétségbe ki von?
Nagy folyam léssz, erdő öle fogan.
Libánon-cédrus néked ősi sátor,
Ne félj te senkitől, légy erős, bátor!

Légy erős, ne félj holmi tanítótul,
Te erősebb vagy híres Karmucánál,
Az részeg, rabló, vértől, bortól bódul,
S faluban fél járni napvilágnál.
Ha chéderben véred fejedbe tódul,
Csak szaladj ki és fuss, ha fényre vágynál.
És jer csak hozzám, megmondom, hogy mit tégy.
Csak én hozzám jöjj, hozzám fordulj mindég!

Parancs szavát te senkinek se engedd,
S ha körül csend van, te csak háborogj.
Te izzó vas vagy, gyullaszd fel a csendet,
Ha nem forrongasz, lávád túlcsorog!
Juda ereje ágaskodik benned,
Minden csepp véred lelkéből lobog.
Nem érzed-e, kibomló erőd lobban,
Lihegj, fujj, sustorogj, csak szét ne robbanj!

Joszele liheg mint üst, ha forrva főtt,
És izmai mint kötelek feszülnek.
Úgy tűnik, zordon ereje előtt
Az erdő fái hódolatra dülnek.
Josze kitép egy fát, ifjú fenyőt.
Magasba dobná, kezei repülnek, —
De hirtelen „Cvic! Cvic! Cvic!“ — csicsereg.
S ím egy madár tipegve közeleg.

Joszele bámul. — Se galamb, se gerle,
Billegve jön, mintha sétálni járna —
Nem rigó az, sem ének fejedelme,
Se pacsirta, se erdő csalogánya.
Csillogó csőre mintha acél lenne,
Piros a lába, zölden ragyog szárnya.
Jön, közeledik, — cif! cuf! — egyedül.
De mért hogy billeg, jár? Mért nem repül?

S felel a patak kérdezetlenül:
Már korok óta csüggedt, béna szárnya,
A szárnya lankadt — s a légből felül
Les rá éleskarmú, fekete kánya.
Míg Messiás jön — s akkor fölrepül,
Az Ég kékjébe, föl magasba szállva.
Fölszáll fészkébe, mely mennyben lebeg.
S kik sírtak, mind ujjongva zengenek.

A patak suttog s a madár utána:
Ne kérdd, mikor? — Cif — tudni nem szabad!
Mióta ideszállt Nyugati tájra.
Cif, parittyakő zápora szakad.
De rajtad múlik: ha Áb bőjtnapjára,
Cif, nem sírsz, de sas leszél magad,
S a kányát öli haragod nyila,
Cif, te sasom, te örömnék fia!

Joszele figyel, a patak folyik lassan. —
Rezgő fény rajta — cif. cif — körülötte.
Hirtelen zajt hall, fölnéz, ím' magasban
A kánya száll! — Múl ki, pokol szülötte!
Földobta a fát, mint pelyhet — és harsan
És süvít. mintha zúgna szél fölötte!
Josze hurrázott győzedelmesen,
S zúgott az erdő: hu-hú, kedvesem!

Patai József fordítása

KARCZAG ISTVÁN: IZSÁK

Ó, ne forduljanak el tőlem, ha Izsákról beszélek, akiknek nem volt tiszta az inge, de tömött szakálla sárga tajték volt s ez a tajték, mint csendes zuhatag, jámbor alázattal a mellére omlott. Izsák magán hordta az elmúlás bélyegét, hiszen agg és meggörnyedt volt, de mi még füttyös gyerkőcök voltunk és nem láttunk Izsákban mást, mint az élet kemény vídamságát.

Izsák sovány batyuval indult el reggel és kövér teherrel botladozott hazafelé este: ilyenkor fehér szakálla csaknem a földet septe. De még mielőtt reggel elindult volna: mohón imádkozott szerencse és áldás után, mert Izsák óhitű héber volt, aki sok mindenben hitt és sok mindent meglátott, ami csak a békések boldogsága.

Amikor már Izsák ily módon erőt merített: valóban érezte, hogy törődött teste szilárd lesz és a szíve melegen megnövekszik. Apróka asszonyától bucsút vett, rejtelmes büszkeséggel megcsókolta az ajtófélfát és vitte a sovány kis batyut bő aratás felé.

Preis Ervin: *La freneza amanto*

Előtte végtelen, sötét termőföld terült el. (Várta a vedlő óriás, a megújuló város, amelynek mindegyik levedlett bőre Izsáknak mámoros ígéret volt.) Mindegyik utca egy-egy kéve, mindegyik ház egy-egy kalász, mindegyik lakás egy-egy búzaszem, ami az ő vergődő képzelete malában őrlődött. (És a felgyult szorgalom azután kenyeret adott a mesebeli liszthől.)

Igy járt az agg Izsák mindennap aratásra. Félénk kis hangja a beteg kakaséhoz volt hasonlatos, amikor az udvarok közepén felkiáltotta: „Mi van eladó!...“

Ó, mégegyszer kérem, ne forduljanak el tőlem, mert Izsák története talán kihívás a jóízű ellen. Gondoljanak csak Izsák fehér szakállára, apró asszonyára és arra is, hogy Izsák szelid volt és ember.

Csak az éretlen gyermek nem gondol erre. Mi sem gondoltunk. Vidám színház volt számunkra Izsák; kacagtató, kemény színház, — szomorú, lágy szereplővel. Amikor közrefogtuk, Izsák csak állt közöttünk némán; riadtan pislogott és bólogatott, de mosolygott is hozzá, mintha azt akarta volna mondani: „nagyon helyes, gyermekeim, csak nyávogjatok nyugodtan, csak rángassátok a kabátom, ezzel nekem kimondhatatlan örömet okoztok...“

Ki tudta akkor, hogy Izsáknak volt valami imádsága, amelyben a négy főangyal felszólította, hogy legyenek mellette a megaláztatás szédült perceiben és fogják le kezét, nehogy átok legyen a vádból, megtiprás a védelemből.

A négy főangyal tette-e, vagy meghunyászkodás volt-e, vagy önmérséklet: a valóság az volt, hogy Izsák szó nélkül állt közöttünk, tűrte gyalázatos nyávogásunkat és csak mosolygott bátorítón. A négy főangyal tette-e, vagy az ellenálló ellenség híján eluntuk-e a játékot: a valóság az volt, hogy martalóc kedvünk lassan szertefoszlott és keserű kedvetlenséggel útjára engedték az ünneprontót.

Izsák pedig meglódította batyúját és leszegett fejjel elcammogott. A szomszédos udvarból áthallottuk beteg kakashangját, de mi most már elrévültünk ettől a hangtól, megállította percekig a játékot és kellenetlenül utánoztuk, ha mertük.

Később már csak nyelvet öltöttünk Izsákra, de azt is a háta mögött. A négy főangyal alaposan fülöncsíphetett bennünket, mert rettegtünk Izsák mosolyától és csak azért nem kerültük el, mivel bátor legények voltunk.

Jól láthatják: Izsák nem félt a veszélyt, megóvta bátor alázata. Ment nyugodtan az útján, mint az öreg sors; elvitte az ócska multat és beváltotta friss jelenre. Elvitte a rongyos cipőt, ami valamikor lányokhoz és munkába járt és adott helyette garast, amiből tej lett az újszülöttnék. Elvitte a rojtos inget és nadrágot is, ami dísz lehetett egy keresztelőn és most talán édesség lett egy másik születésnapon. Izsák az élet végtelenségét hirdette; a rongyokba lelket lehelt, a lomoknak új értelmet adott, a haszontalanságnak értéket és mindezt azért tudta tenni, mert a saját ócska szakállát is mindennap újjá fésülte.

Valóban nagyon ifjú volt ez az ősz szakáll. Tépetlen erő sugárzott belőle. De nem amolyan pogány erő, mint a hajdani filiszteus-ölő szakállából, de lágy, hajlékony, simulékony erő. Mert Izsáknak hús kellett a kenyeréhez, bor az ünnepéhez és csend a majdani békességéhez.

Bizony, szép gond a sír, amely két gyermeki öreget majdan befogad. Szép gond előre látni a bús dicsőséget, a halotti becsület büszkeségét, a szent otthont, mely az életársak fáradságát hosszú megpihenéssel váltja fel. Eh, az út már nem hosszú! Csak az utcák járása nehéz. De a batyú pehely lesz, ha tiszta ítélkezésre gondolunk...

Ilyen szép gondjai voltak Izsáknak. Ezért volt ifjú az

Preis Ervin (Fotó Verzsényi)

ősz szakáll, ezért volt tépetlen az agg erő és ezért mosolygott a mi dőreségünkön.

De voltak fájó gondjai is Izsáknak. A négy főangyal nem állott nászágyuk felett és a fekete szakáll megsárgult anélkül, hogy az ivadék ígéje hangzott volna el a szeretet csendjében. Fájó gond volt az Izsák szívében, fájó az asszonyén is, de az öregség elkoptyatja a fájdalmakat, sőt megérti és megbecsüli azt.

Ezen a ponton sejtettük meg, hogy miért lett számunkra félelmetes Izsák alakja. Rozália néni, a postás özvegye szerencsétlen sorsot kapott egyetlen fiától. Antal házasodni akart és pénzt követelt anyjától, de nem volt miből. Antalt nagyon elragadta a házasság és követelt vakon, a végén kezét emelt anyjára. Rozália néni azt hitte, hogy a házasság elvette egyetlene esztét és zokogva elhatározta: mindenét eladja Izsáknak és szegényházba megy.

Ez megint kitünő színház volt számunkra és örültünk, hogy ilyen jó hírrel behizeleghetjük magunkat a félelmetes Izsák kegyelmébe.

Amikor az udvarban megjelent Izsák, Rozália néni egyetlene újabb perpatvarba kezdett. Izsákra is rátámadt, hogy kiuzsorázni nem hagyja magát és majd ő lát a dolga után. Izsák megint elővette félelmetes mosolyát és szó nélkül bólogatott.

— Hát mit ád a dolgokért, zsidó?! — csattant fel Antal, de már közeledéssel a hangjában. — Jól nézze meg, azt mondom! Minden eladó. A bútor, a lámpa, az edények, az ágynemű is... Jól nyissa ki a szemét!

— Már kinyitottam.

— Hát akkor nézze meg.

— Már megnéztem.

— Ne röhögjön itt, hanem kezdjen mindent megnézni!

— A fiatalurat láttam és ez elég nekem.

— Hallja maga!... érdekli-e a vásár, erre feleljen.

— A vásár nagyon érdekel.

Antal állt bambán és Izsák tovább mosolygott.

— Mit kér mindezekért, asszonyság?

Rozália néni nem tudott szólni, csuklott a zokogástól. A fia vágta oda az árát.

— Százzal kevesebbet adok. Semmivel sem többet. Alku nincs több. — Ennyit mondott Izsák s már készült az ajtó felé.

— Megálljon, öreg! — fogta meg a fiú. — Megalkuszunk!

Izsák fizetett, a fiú durván utánacapott, vette a kalapját és elrohant.

És ekkor, pontosan ekkor láttuk meg, hogy miért féltünk Izsáktól.

Izsák szó nélkül leült az asztal mellé, plajbászt vett elő és iromba betűkkel teleírt egy noteszlapot.

— Írja ezt alá, asszonyság.

Rozália néni az asztalhoz vánszorgott és kezevonását számos könnycseppel pecsételte meg.

— Tudja legalább, mit írt alá, asszonyság?

Rozália néni nem felelt.

— Az asszonyság azt írta alá, jól nézzen utána, azt írta alá, hogy én magának a cókómókjáért pénzt adtam kölcsön. Azt pedig, ha lesz pénze, kamat nélkül visszafizeti. Addig is éljen a holmijával...

Ezzel ment el Izsák. Láttuk azóta sokszor; tajtéksárga szakállával, amely esténként, amikor kövér batyújával a zsíros aratás után hazacammogott: a földet septe. Láttuk Izsákot sokszor és minden nap jobban és jobban féltünk tőle. Félelmetes volt a távolsága, az idegensége, az ismeretlensége. És félelmetes volt a jósága. A jósága, ami távoli az emberek között és idegen és ismeretlen, mint az istenség arca, amit a saját képünkre formálunk és ami attól félelmetesen távolesik.

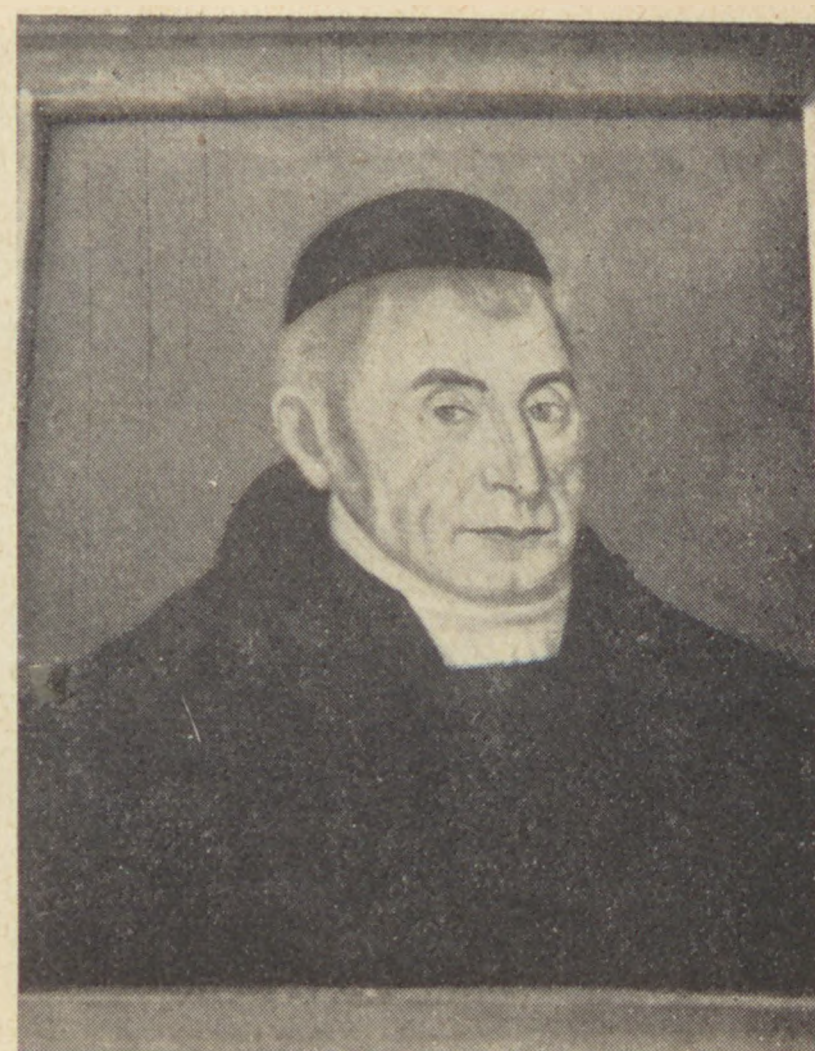
Preis Ervin: Cigánylány

Frankfurter Gerson
(Tornya Henrikné tulajdonában)

Frankfurter Gersonné
(Dr. G. K.-né felvétele)

Goldzieher Vitus
(Egykori olajfestmény után)

DR BÜCHLER SÁNDOR: A GOLDZIEHERÉK CSALÁDFÁJÁRÓL

A Magyarországon és az osztrák örökös tartományokban lakó zsidókat II. József kötelezte állandó családnév viselésére. Úgy tapasztalta, hogy visszasságokat idéz elő, amiért „*Familiák semmi bizonyos vezetéket, a különös személyek pedig semmi isméretes előjáró nevet*“ nem használnak. Az előfordult rendetlenségek kiküszöbölése végett határozta el a császár 1787 július 23-án, hogy a következő év kezdetétől minden zsidó „*Német előjáró nevet válasszon magának, s azt életének teljes idejében meg ne változtassa*“. Augusztus 7-én rendelte el a magyar helytartótanács, hogy november utóljáig minden családos zsidó tíz forint pénzbüntetés, vagy nyolcnapos dologtétel terhe alatt írásban jelentse helysége vezetőségének, hogy milyen nevet akar s fog állandóan viselni; a bejelentést vármegyei kiküldöttek láttamozzák a főrabhival együtt, a helység előjárósága pedig őrizze meg azt.¹

Nem egészen új, nem tőlük idegen valami volt az, amit a zsidóknak a császár intézkedésével vállalniuk kellett. Oklevelek bizonyítják, hogy Magyarországon már a mohácsi csata időtáján akadtak zsidók, akik családi névnek voltak hirtokosai. Testi jellegzetessége, eredete, vagyoni helyzete miatt vette fel vagy kapta ekkor nevét Fekete Mendel, Fodor Oroszlán, Gazdag Jakab, Nagy Izrael, Olasz Bona, Szerencsés Ábrahám.² A következő két század kútfői, főképp conscriptiók nyomán, gazdag s érdekes gyűjtemény állítható össze zsidók német, szláv és magyar családnéveiből. Az utóbbiak tömegében található a Gyémánt Ádám, Horváth Mihály, Kun Lőrinc, Magyar Gábor, Ötves Lőrinc, Spanyol Ádám, Timár Bence név³, amely, mint ahogy sok társuké, külsejével nem is sejteti, hogy viselői annak az elnyomott

zsidó néposztálynak voltak tagjai, akiket II. József ember-sége akart a polgárosításhoz közelvinni.

Azok közé, akik már a császár névelrendelése előtt állandó családnévet viseltek, a Goldzieher-család szintén odatartozott. A család Németországból hozta magával nevét, amelyben maradványként rejtőzik valamelyik kézműves őseinek foglalkozása.

Valaha az arany- és ezüstművesség elterjedt mesterség volt az európai zsidók körében, akiknek készítményeit szívesen vásárolta királyi udvar, főnemesség, papság.⁴ A zsidó aranyművesek — héber nyelven megjelölésük *Córéf* — régi okmányokban *Aurifaber*, *Goldtschmidt*, spanyolul *Platero* néven fordulnak elő. Aszerint, ahogy ezek az aranyat megmunkálták, vele bántak, jutott közülük egyik-másik mester családnévéhez. Eszterházy Pál nádornak 1689-ben pártfogoltja⁵: Alexander Lehl, „*Sido Jobbágyunk aranyat Ezüstül valószto*“, akinek ez a professziója szerezte meg a *Goldschayder* nevet. Aki az aranyat vékony lapokká verte, azon rajta maradt a *Goldschläger* név, abból, aki aranyból huzalokat, szálakat vont ötvösmunkákhoz, paszományra, lett a *Goldzieher*. Nagy hírre tett szert egykoron Hamburg arany-ezüstkézművessége, az ettől előállított huzalok anynyira kedvelté váltak, hogy háttérbe szorították az efféle milánói gyártmányokat.⁶ *Hamburgban*, amelynek multja zsidó aranyművesekről tud⁷, tűnik fel legelőször *Goldzieher* családnévvvel felruházott zsidó. Az aranyművességnek azt a fajtáját, amelynek üzését a Goldzieher család-

¹ Fritz Baer: *Die Juden im christlichen Spanien I* (Berlin, 1929) és *II* (Berlin, 1936) tárgymutatójában utalások az adatokra; Dr Max Grunwald: *Samuel Oppenheimer und sein Kreis* (Wien, Leipzig, 1913), 326.

² Magyar Országos Levéltár, Pozsonyi kamarához intézett levelek, Köpcsény 1689 febr. 9.

³ *Curieuses und reales Natur-Kunst-Berg-Gewerck- und Handlungs-Lexicon* 1717, Hamburg címszó alatt; ugyanitt a régi aranyművességről *Gold-Arbeiter* és *Goldschläger* alatt.

⁴ M. Grunwald: *Portugiesengräber auf deutscher Erde* (Hamburg, 1902) 9, 112.

¹ Pest vármegye levéltára 1787. évi fasc., a helytartósági rendelet száma 28785; Moson vármegye levéltára 1787, 4126 sz. Jegyzőkönyv. Az osztrák zsidókra vonatkozólag A. von Cramer: *Gesetzsammlung für die Judenschaft* (Prag, 1793), 131, 138, 141.

² Dr Büchler Sándor: *A zsidók története Budapesten* (Budapest, 1901), 64—65, 72, 94—95.

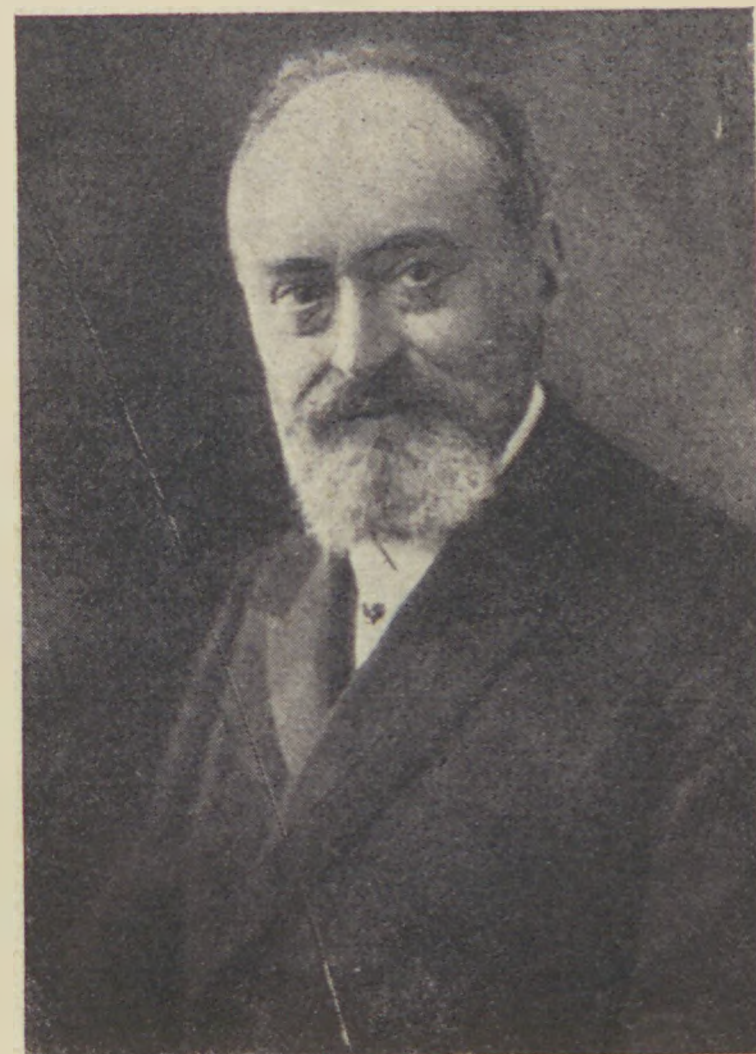
³ Magyar Országos Levéltár 1770, 1773-iki conscriptiók.

Goldzieher Ignác
lipcsei doktorátusának elnyerésekor

Berger Izsákné.
(Dr. Büchler Sándor tulajdona)

Dr. Goldzieher Vilmos
(Keller felv.)

név hírüladja, a XV. században Spanyolországban szintén gyakorolta zsidó. Egy spanyol akta az 1490-iki évből Maymon Zalmati jativai zsidót „*triador dor*“-nak nevezi⁸, ami németre fordítva Goldziehernek, aranyhuzalt vonónak felel meg.

A Goldzieher-család Hamburgból költözött Magyarországra. Még a múlt század elején is levelekben, okmányokban a magyar Goldzieherek szívesen használták a maguk ismertetésére a Goldzieherrel vegyest a *Hamburg és Hamburger* nevet, amiben eredetük helyének emlékét tartották fenn.

Magyar ágon a Goldzieher mellett a német ortográfia ellenére a család tagjainál a *Goldziher* elnevezés is járta. Az utóbbi alkalmazkodás a családnévnek héber betűírásához és a családnév legrégibb írott megjelenése, mert már Glückel von Hameln a XVII. század végén⁹ és Simon de Geldern a XVIII. században szintén Goldzihernek írta héberül a családnévet¹⁰ és így jegyezte ezt az 1725. és 1731. években a család egyik hamburgi sarja¹¹. Abban a feltevéseben, amelyben Nozdroviczky Miklós, Moson vármegye főszolgabírája 1788 február 23-án vármegyéje zsidó lakosságának állandó családnéveit közölte, a Goldzieher család hozzátartozói tollhiba következtében Golzihr és Goldzihr megjelöléssel találhatók.¹²

Zsidók letelepedése Hamburgban a XVI. század végével. 1577 felé kezdődött. Ekkor a pyrenei félszigetről elvonalt spanyol-portugál márránók kerestek ott menhelyet, ahol egy darabig színleg katolikusoknak mutatkoztak, de idővel titkukat feltárva, nyíltan vallották a zsidó hitet. Zsidó voltuk kitudódása után a városi tanács és polgárság 1612-ben kötötte ezekkel a gazdag, származásukra büszke, nyelvüket, hagyományaikat gondosan őrző jövevényekkel az

első szerződést és biztosította bátorságos megmaradásukat. A spanyol-portugál gyülekezet már megizmosodott, mikor a XVII. század közepe táján német zsidók jelentek meg Hamburgban. Német zsidók letelepedését tiltó határozat gátolta, emiatt ezek a pinnebergi grófság, majd a dán királyság fennhatósága alatt álló szomszédos Altona helységben laktak s alapítottak hitközséget, ahol temetőjüket 1611-ben létesítették. A hamburgi polgármester által egy aranyért kiállított, négy hétre érvényes passzussal innen jártak be nappal Hamburgba üzleteik lebonyolítására, ahol az ottani hatóság elnézésével, később pedig jóváhagyásával lakói s kereskedelem, ipar terén fellendítői lettek a Hansa-városnak.¹³ Altona első zsidó telepeseinek egyike és az ott fejlődésnek indult hitközség elnöke Spanier Nátán ben Mózes, a Goldzieherek őse nőágon, mert Spanier Nátán unokáját altona-hamburgi Goldzieher vette feleségül.¹⁴ Az 1646 november 12-én meghalt Spanier Nátán atyját, Mózes is figyelembe véve, a Goldzieherek legrégibb hiteles nyoma nőágon körülbelül a XVI. század végéig követhető. A nőág első ismert alakja, noha német zsidónak számították, a Spanier névből következtetve, talán a pyrenei félsziget kivándoroltjaitól eredt.

Nincs útbaigazító adat, hogy honnan szakadt Altona Hamburgba a Goldzieher-családot itt alapító ős. A Hamburgban letelepedett, vagy az oda Altonából bejárt Goldzieherekről az altonai temető számos sírköve nyújt tájé-

¹³ Dr. A. Feilchenfeld: Die älteste Geschichte der deutschen Juden in Hamburg a Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, 43. évf. (1899), 271; Jewish Encyclopedia és Encyclopaedia Judaica Hamburg címszó alatt.

¹⁴ Dr. David Kaufmann: Die Memoiren der Glückel von Hameln, 30; Denkwürdigkeiten der Glückel von Hameln, aus dem Jüdisch-Deutschen übersetzt von Dr. Alfred Feilchenfeld (Berlin, 1920), 24 és idézett Monatschrift, 274. Spanier Nátán halálozási dátuma M. Grunwald: Hamburgs deutsche Juden (Hamburg, 1904), 298 ol., 4005 számú sírfelirat. Spanier Nátán rokonsági kapcsolata a kismartoni Wolf-családdal az Ernst Wolf által kiadott Die Familie Wolf-hoz (H. A. Degener, Leipzig, 1924) csatolt le- származási táblán.

⁸ Fritz Baer: Die Juden im christlichen Spanien II (Berlin, 1936), 512.

⁹ Die Memoiren der Glückel von Hameln, herausgegeben von Prof. Dr. David Kaufmann (Frankfurt am Main, 1896), 30.

¹⁰ Dr. David Kaufmann: Aus Heinrich Heines Ahnen-saal. (Breslau, 1896), 300.

¹¹ Alább.

¹² Moson vármegye levéltára 1788. évi fasc. 1140. szám.

koztatást; benne Goldzieherre vonatkozó legrégibb sírfelirat 1694-ből való. Ezen esztendő augusztus 3-án meghalt Goldzieher Ábrahám leánya, Hanna és ugyanakkor Goldzieher Ábrahám fia, Juda.¹⁵ A XVIII. század elejéről Goldzieher-sírkő a Goldzieher Freudche-é, aki 1711 június 1-én szenderült jobblétre; leánya volt Goldzieher Ábrahám Mózes ben Simonnak.¹⁶ Az altonai sírfeliratok tanúsítják, hogy a Goldzieher-familia a XVIII. század első felében már elterebélyesedett; elágazásai ellenére az epitáfiumokból kitűnik, hogy a hamburg-altonai Goldzieherek őse az Ábrahám nevet viselte, aki valószínűleg a XVII. század első felében született. Utódai közül számosan az ő emlékeztére viselték az Ábrahám nevet, így Goldzieher Efrájim Ábrahám, aki 1746-ban a hamburgi tea-kávé-dohánykereskedők sorába tartozott.¹⁷

A Goldzieher-törzs a XVIII. század legelején nyúlva nyokat bocsájtott ki Hamburgon túlra, Amsterdamba, Fürthbe. Az Amsterdamba felkerült Goldzieher Mózes mint József Vita alkalmazottja és a fürthi Goldzieher Salamon, valamint Goldzieher Sámson és Áron az 1700—1717. években a lipcei vásárokat látogatták.¹⁸

A XVIII. században a megnépesedett Goldzieher-család egyik bokra vagyonban, tekintélyben gyarapodott. Ennek hozzátartozóját, Goldzieher Ábrahámot megtették a hamburgi hitközség előjárójának,¹⁹ Mózes fiát pedig — utóbbinak sógorával, Ballin Élijával — Hamburg igen gazdag emberei közé sorolta visszaemlékezéseiben²⁰ Glückel von Hameln asszony (1646—1724). Goldzieher Mózes ben Ábrahám 1725-ben tanuként írta alá a hamburgi Berend Cohen végrendeletét²¹, akinek fia Magyarország első országos főrabbiának, a Habsburgok híres bankárjának, Wertheimer Sámsonnak leányát bírta feleségül. A hamburgi városi könyvtár kéziratai közt található Dávid ben Mesullám Feibel és Ruben leánya, Rebekának héber házasságlevele (kethuba), amelyet Hamburgban 1731-ben (5491 ádar 1) tanuként írt alá Goldzieher Mózes ben Ábrahám és Karo Dávid Bär ben Mordecháj.²²

Goldzieher Mózes házassága abba a társadalmi rétegbe emelte, amely a XVII. század végén és a XVIII. elején az európai zsidóságban a szellem- és pénzarisztokráciát jelentette. Felesége az altonai Hildesheim Löb és Spanier Eszter leánya volt. Érdekes a jellemzés, amelyet Goldzieher Mózesné anyjáról rokona, Glückel von Hameln asszony adott memoárjaiban: „Esther — írja róla — war eine sehr wackere, fromme, ehrliche Frau, die das Geschäft gut verstanden hat. Sie hat wirklich die ganze Familie ernährt und ist immer mit Waren zum Kieler Umschlag gereist. Sie brauchte freilich nicht viel Waren mitzunehmen, denn die

Leute haben sich in jener Zeit (mit wenigen) begnügt. Sie verstand gut zu reden. Gott hat ihr Gunst gegeben in den Augen aller, die sie sahen; adlige Damen in Holstein, haben sie sehr gern gemocht.“

Eszter férje, Löb ugyancsak kedvező méltatást kapott Glückel von Hamelntől, aki így ismerteti: „Der ist ein Hildesheimer gewesen. Er war zwar kein reicher Mann, hat aber doch seine Kinder gut verheiratet, wie es in jener Zeit üblich war... er ist von Hildesheim gewesen, von Leuten, die sich allezeit gar prächtig gehalten haben.“²³

Goldzieher Mózes sógora, Mózes ben Löb a török uralom korában Budán nevelkedett Áskenázi Cebi altonai rabbit, a „Cháchám Cebi“ döntvénytár szerzőjét támogatta bőkezűen. Mózes ben Löb fia, Mordecháj, aki Glückel von Hameln Freudche leányával alapított otthont, Londonba költözött, ahol családját visszahagyva, tíz éven át Indiában járt s foglalatoskodott és itt roppant vagyonra tett szert. Kincskereső szerencsés útjáról hazatérve, Londonban hitközséget s benne templomot létesített, amely Hambro' Synagogue néven 1936-ig állt fenn.²⁴

A gazdag Goldzieher mellett a XVIII. század kezdetén szűk anyagi viszonyok közé sodródott Goldziher is találunk Hamburgban. Goldziher Gottschalk volt az, aki az 1724—29-iki években a hamburgi hitközség alkalmazásában állott.²⁵ Gottschalk ben Ábrahám 1744 április 25-én tért örök pihenőre.²⁶

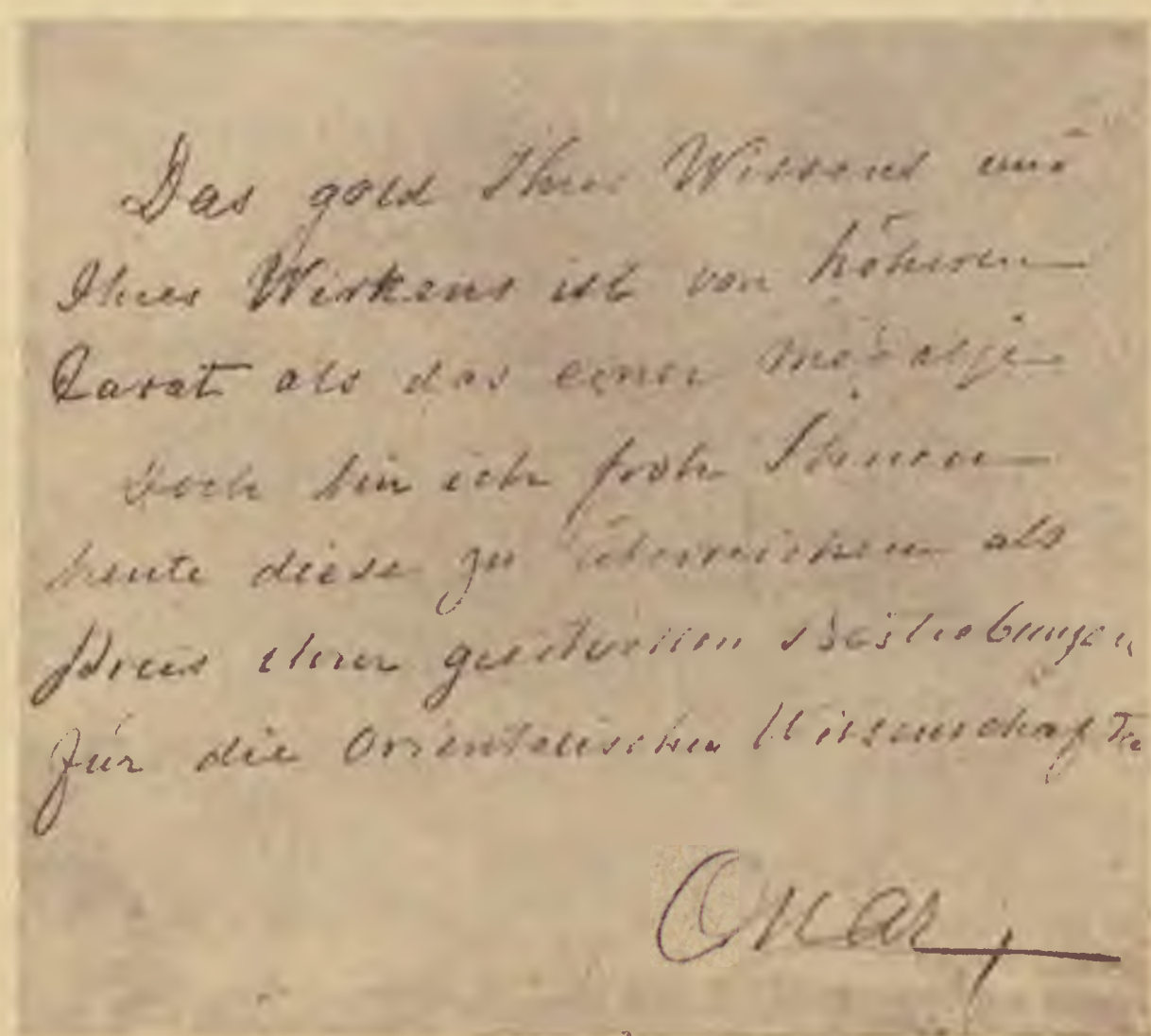
Abba a vérbe, amely Heine Henrik német költő ereiben keringett, belevegyült a Goldziher Mózes családjáé is. Heine anyjának, Pierche de Geldern-nek nagybátyja, a ka-

²³ Eszterről és férjéről Memoiren 29. 30, 60, Denkwürdigkeiten 24—25, 37 és az utóbbihoz csatolt családfa.

²⁴ Memoiren 267, Denkwürdigkeiten 246, 249, Grunwald: Hamburgs deutsche Juden, 76; Jewish Encyclopedia Hambro' Synagogue címszó alatt; Dr. David Kaufmann—Dr. Max Freudenthal: Die Familie Gomperz (Frankfurt am Main, 1907), 320; S. Wininger: Grosse jüdische National-Biographie, Hamburger Mordechai címszó alatt.

²⁵ Gesammelte Schriften von David Kaufmann, herausgegeben von M. Brann (Frankfurt am Main, 1935) III, 117.

²⁶ Grunwald: Hamburgs deutsche Juden, 250 ol., 1233.

Oszkár svéd király sorai Goldziher Ignáchoz 1889 szept. 3-án, midőn Stockholmban aranyéremmel tüntette ki.

¹⁵ Grunwald: Hamburger deutsche Juden, 250 ol., 1229. szám és 275 ol., 2703. szám.

¹⁶ Grunwald i. m. 250 ol., 1230. szám.

¹⁷ Grunwald: Portugiesengräber auf deutscher Erde, 12.

¹⁸ Dr. Max Freudenthal: Leipziger Messgäste (Frankfurt am Main, 1928), 26, 87, 150.

¹⁹ Gesammelte Schriften von David Kaufmann, herausgegeben von M. Brann (Frankfurt am Main, 1915), 117—118, ahol פ"ה = פ"ה = פ"ה

²⁰ Memoiren, 30 משה בן ציון ; Denkwürdigkeiten 25 „die sehr reiche Leute waren“.

²¹ Gesammelte Schriften von David Kaufmann III, 117—128.

²² M. Steinschneider: Catalog der hebräischen Handschriften in der Stadtbibliothek zu Hamburg (Hamburg, 1878), 162 ol., Codex 335.

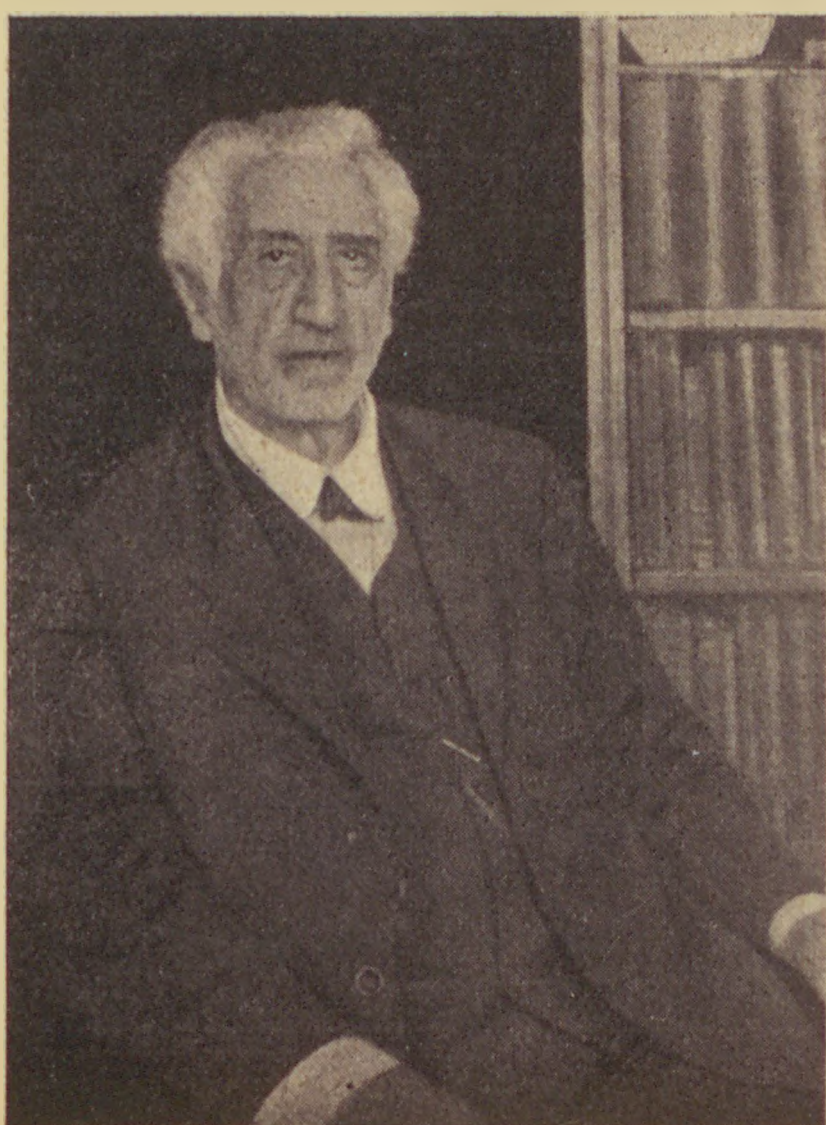
landos, világjárt Simon de Geldern összeállította a Geldern-családfát, amelyen mint a család hozzátartozóját feltűntette a hamburgi *Goldziher Mózes Esperanza leányát*, valamint férjét, a hannoveri Gans Nátánt és ezek hat gyermekét.²⁷

Ezen két fiú és négy leány között, akik rajta vannak *Heine Henrik anyai családfáján*, a *Gelderenen*, a legelőkelőbb családi tűzhelyhez *Goldziher Esperanzának Cipóra leánya* jutott, aki Lipót anhalt-dessau herceg udvari faktorának, *Wulff Élijának lett a felesége*.²⁸ Cipóra dessau házáat messze földön tisztelték, híressé tette azt jótékony-sága, a zsidó tudomány javára, a vallásos lelki szükségletek kielégítésére fordított áldozata. Cipóra apósa, *Wulff Mózes Benjámint* az anhalt-dessau hercegtől 1694 december 14-én kapott privilégium alapján Amsterdamból hozott szedőkkel és ugyanott szerzett betűtípussal dolgozó könyvnyomdát alapított Dessauban, amely Mendelssohn Mózes szülővárosában 1704-ig állt fenn. Nem üzleti haszon kedvéért, hanem tisztán ideális célból, hogy a biblia, imakönyvek, zsidó szellemi termékek elterjedését megkönnyítse, létesítette a hébernyelvű sajtót. A dessau könyvnyomdát hosszabb szünetelés után *Goldziher Esperanza* veje 1742-ben ismét üzembe helyezte; önzetlen vállalkozása az okból tarthatott elismerésre számot, mivel a nyomda tevékenységének megújítása idején már hanyatlásnak indult házának vagyoni ereje. Jólétét, amely támogatást nyújtott sok szegénynek és hecses szolgálatot tett a zsidó irodalomnak, Gothával folytatott hosszú pereskedés vitte a romlás felé. Az ezzel járó izgalmak felőrölték Cipóra férjének egészségét, sietették halálát. Ura, Élijának elhunytá után a tönk-rejutott özvegy Berlinbe költözött gazdag, tekintélyes gyermekeihez, akiknek körében 1759 november 18-án hunytá le örökre szemeit.²⁹

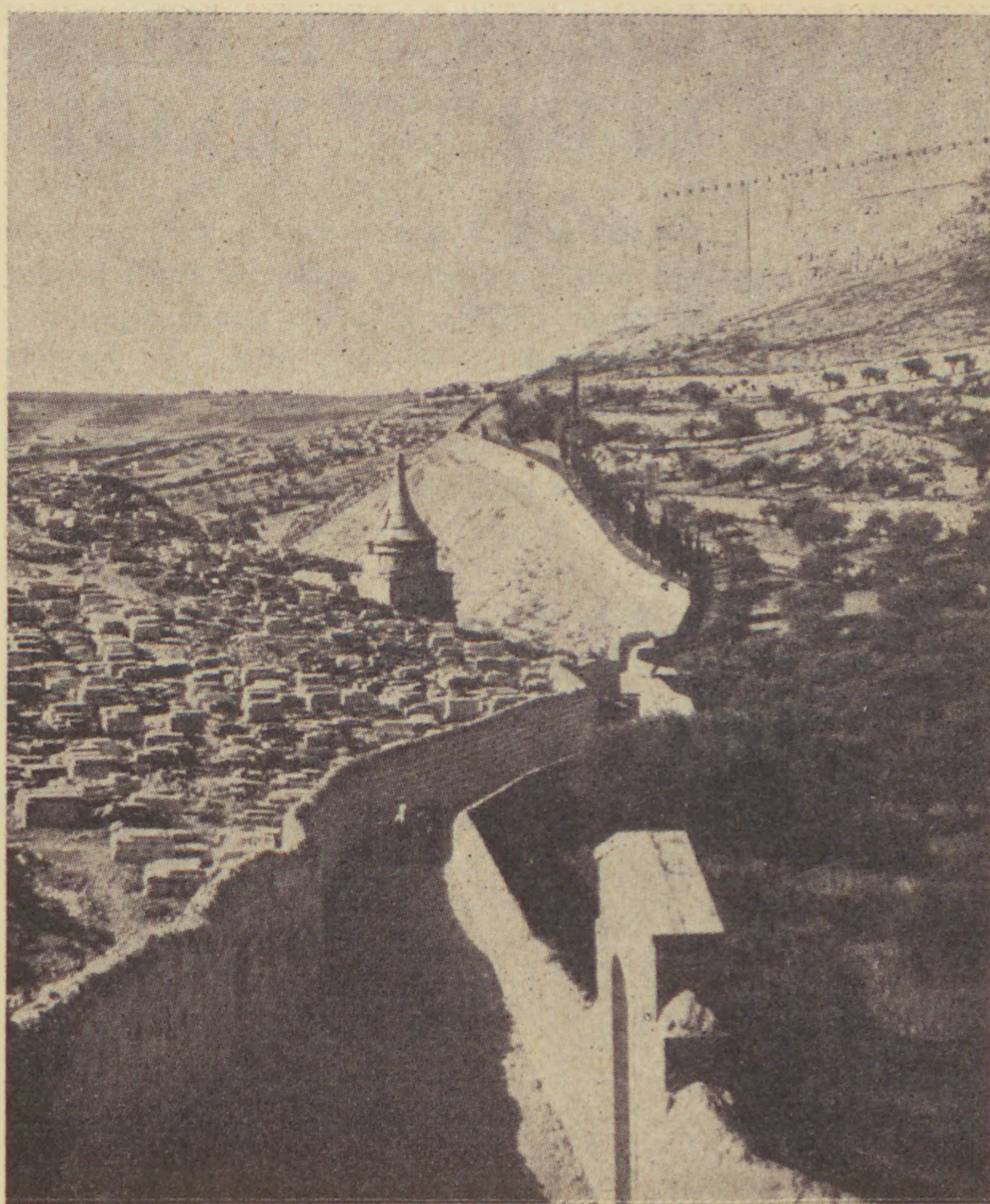
²⁷ Dr. David Kaufmann: *Aus Heinrich Heine's Ahnen-saal*, 300; Grunwald i. m. 150 ol. 1230. szám alatt téves a Dessauga való utalás.

²⁸ Dr. Max Freudenthal: *Aus der Heimat Mendelssohns* (Berlin, 1900), 135.

²⁹ Freudenthal i. m. 137—138. Cipóra férje, *Wulff Élija* 1723-ban a saját költségén adott ki héber könyvet Jessnitzben, ahová az atyja alapította nyomdát az új tulajdonos át-helyezte.

Goldzieher utolsó képe 1920-ból

Olajfák hegye Jeruzsálem mellett, ősi és új sírokkal

Patai Edith: A huszonnyolcason

*Forog, forog négy bús kerék a sínen.
Robog a huszonnyolcas villanyos.
A sín mentén a hétköznapi sínen,
Ez órában ezer kis ügy soros.*

*Itt találka, amott meg tőzsdeüzlet,
Rohanó autón kacag egy leány,
Bizony szívem, nem gyászol senki véled,
Az élet sok, száguldó kocsiján.*

*Csak itt a sárga huszonnyolcason,
Ül ember mellett ember néma gyászban,
Itt minden szomszéd testvér, hű rokon,
Akár a holtak ott künn a határban...*

*Az asszonyhoz, ki zöld repkényt karol,
Szólnék: oh sápadt nővér, véled érzek...
Mellettem int fehér virágcsokor
S két remegő üres kezemre nézek*

*

*Nem hozhatok sem repkényt, sem virágot.
Mert tiltja törvény, tiltja ős szokás,
A halál arcát nálunk nem takarja
Szín és virág, csak szentelt látomás.*

*Csak szegletes betűk... márványba vésett írás.
... És ért nedvét hullatja sok faág.
Vörös-feketén csurran ki a vérük.
Mikor lábam a hullt gyümölcsre hág.*

*És néz rám fehéren és halottan.
A drága testvér, aki elhagyott.
Hallom a csendben holt szíve hogy dobban.
és halkán sírom: testvér, itt vagyok.*

HELLER BERNÁT: FLEG EDMONDNAK¹ A BOLYGÓ ZSIDÓ ELBESZÉLI JÉZUS ÉLETÉT

Az áldott emlékü *Riedl Frigyes* azokban a végrendeletszerű följegyzésekben, amelyeket hagyatékából kiadott Horváth János (Minerva, 1922, 135), azt tanácsolja, hogy mi zsidók tartózkodjunk a kereszténységnek, az Egyháznak bírálatától. Ezt a nemes szándék sugallta tanácsot nehéz követnünk. Aki pl. a tannák vagy az amórák korát vizsgálja, annak ma az a kötelessége, hogy az őskereszténységre is legyen tekintettel; aki a zsidók sorsát a középkorban követi, annak egyre figyelnie kell az Egyháznak magatartását, a pápákat, akár mint a zsidóság szorongatóit, akár — igen gyakran — mint oltalmazóit.

Egyet természetesen meg kell követelnünk attól, aki zsidó hozzányúl ehhez a kényes tárgyhoz: *fokozott tapintatot*. Sajnálhatjuk például, hogy Georg Brandes egyik művét Drews azon képtelen tételének bizonyítására szánta, hogy Jézus sohasem élt. De általában zsidó íróink nincsenek híjával a megkövetelhető tapintatnak, pl. a székesfehérvári Zipser, vagy Claude G. Montefiore, vagy újabban Klausner, most legutóbb pedig Edmont Fleg.²

Fleg műve oly műfaj jellegzetes terméke, amely ma Európaszerte is, nálunk is virágzik: a *biographie romancée*, a regényes életrajz, vagy amint ő maga tréfásan nevezi: *roman feuilleton*, a tárcaregény. Sajátságos módot választ Jézus életének szemléltetésére. Palesztinát járva Fleg találkozik a Bolygó Zsidóval, aki átélte Jézus korát s azóta is átéli a kereszténységnek is, a zsidóságnak is történetét; figyeli, tanulmányozza a keresztény és a zsidó irodalmat Jézusról. Ez a Bolygó Zsidó (Fleg sohasem nevezi Ahasvérnak) Flegnek elbeszéli Jézus életét, azaz tolmácsolja Fleg saját gondolatait, kétségeit.

FLEG KÖNYVÉNEK ZSIDÓ CÉLZATA.

Fleg könyve a zsidóság védelmére törekszik. Fleg ugyan, önmaga ellen fordított gúnnyal, nem egyszer szemébe vágatja magának a Bolygó Zsidóval, hogy ő voltaképp nem is zsidó. Olvastam, úgymond a Bolygó Zsidó, írsodat: *Pourquoi suis-je Juif?*³ Mondhatom, ha a zsidóságnak csak olyan védői akadtak volna, mint Monsieur Fleg, akkor nem volna többé zsidógyűlölet, — egyszerűen azért, mert nem lennének többé zsidók. — Te papirosháb, te könyvfirkáló — tör ki máskor a Bolygó Zsidó —, te zsidó, aki háromnegyedrészen gój vagy. — Vitatkoznak a konyha zsidóságán, Fleg kétségbevonja a tételt, hogy vagy sonka, vagy zsidóság. A Bolygó Zsidó kioktatja, ha a zsidók úgy táplálkoztak volna, mint a gójim, nem maradt volna fönn a tóra — már pedig jelentős épp a tóra s Fleg úr rosszul teszi, hogy izmainak fejlesztésére reggelenként egy órát szán, ellenben a tórának percet sem szentel. Jobb, ha ezen túl egy sort sem ír, azt pedig ne mesélje, hogy ő zsidó.

De ez mind csak tréfás évődés önmagával. Valójában Fleg méltán vallja magát zsidónak. Az ő Bolygó Zsidója átéli, átérzi a zsidóság sorsát, azt a vértanúságot, amelyet reá mér Byzánc, Dagobert, a keresztes hadak, Torquemada, Chmelnicki, Denikin, Wrangel, Petljura, Hitler.

Fleg az ismert történelmi okokat hozza föl annak bizonyítására, hogy Jézust nem a zsidók végezték ki. Nem volt ahhoz hatalmuk sem, a keresztrefeszítés pedig római,

nem zsidó kivégzési mód. Fleg merész elmésséggel igyekszik a zsidókat mentesíteni. Az evangéliumból ismeretes, hogy Pilátus ünnepi kegyként följajnlja a népnek, hogy egy halálraítéltnek megkegyelmez; válasszon a nép, kinek. A nép azt kiáltozza: Kegyelmezz meg Barabásnak. Már most egyik kéziratban a nép azt kívánja: Kegyelmezz meg Jézusnak, *akit Barabásnak* (Bar Abba = az atya fia) hívnak. Tehát, úgy vitatja Fleg, a zsidó nép Pilátustól azt kérte, hogy Jézusnak kegyelmezzon.

Elmés, de nem meggyőző. Meggyőző ellenben a zsidóság felelősségének vitatása. Felelősek lehetünk-e mi zsidók Jézus haláláért? Felelősek-e a keresztények Jeanne d'Arc halála óta a roueni máglyáért? Jézus korában valamennyi zsidó követelte-e az ő kivégzését? S azóta századról századra mind egyhangúlag szavaztak-e a keresztrefeszítés mellett? Jézust hat órán át hagyták a keresztfán — az ő nevében Izraelt századokon át szegezték oda s nem holnap fogják onnan levenni.

FLEG JÉZUSA ÉS APOSTOLAI.

Fleg sokoldalú tanulmánnyal (amelyről könyve függelékében be is számol) és komoly tisztelettel látott hozzá művéhez. Sajátos gondolata, hogy Jézus életét a Bolygó Zsidóval mondatja el, ezt pedig a Jézus-korabeli zsidóságba helyezi bele. Belülről szemléli tehát a problémát. Zsidókul látja az apostolokat, zsidónak Jézust.

Az apostolok közül lélektani elemzésre kivált Tamás, a kételkedő kínálkozik, legkivált pedig Judás, az áruló. Egyes fejezetekben Judás hátraszorítja a többi alakot. Judás szenvedélye, hogy Jézus pályájában a próféták hirdetéseinek megvalósulását keresi, Jézus minden lépésére textust, szentírási verset keres. Szinte jelszava: „Szükséges, hogy az Írás beteljesedjék.“

Zecharja könyvéből (XI, 12) kiolvassa, hogy neki 30 sekelért kell Jézust elárulnia. Elárulja, hogy Jézus a vérevel megválthassa a világot. Elárulja a világ üdvösségéért. Kétségbeesetten tagadja, hogy ő pénzért tette. A pénzt eldobja s önkezével vet véget életének.

Jézust magát a Bolygó Zsidó, azaz Fleg, tisztelettel, szeretettel alakítja. Itt-ott kitör a Bolygó Zsidóból a kétség, igaz messiás-e Jézus. Némi gúny is érzik ki az iránt, hogy Jézus élete, cselekedetei, szenvedései nagyon is a Szentírás szavainak megvalósítására vannak szabva. Verlaine is áhitatos lélekből mondatja Jézussal:

*Et n'ai-je pas souffert, comme c'était écrit?
(Hát nem szenvedtem-e én amiként írva van?)*

Fleg lelkiismeretes hűséggel adatja elő Jézus cselekedeteit, megértéssel példázatait, tanításait, nem mulasztván el, hogy azoknak egyéb zsidó párhuzamaira is utaljon.

Egyszer kitör a Bolygó Zsidóból a keserűség Jézus ellentmondásai miatt: nem jött, hogy egy jottányit eltöröljön a tórából s im' eltörli a szombatot. Azt hirdeti, meg kell bocsátani, ő pedig korbáccsal a kezében bocsát meg. Azt vitatja, hogy az üdv Izraelből jön, mégis a gyehegnára küldi a zsidókat. A Bolygó Zsidó semmiesetre sem fogadja el, hogy Jézus a szeretet Istenét hozta a hosszúállás Istene helyébe. Bibliánk Istene is hosszantűrőnek, kegyben, elnézésben, megbocsátásban nagynak van feltüntetve, másrészt az Evangélium is ismer büntetést, átkot, Jézus is hirdeti a kardot.

S az a béke, melyet hirdet, megvalósult-e? Nézzük csak magát Jeruzsálemet! Egyház mecset ellen! Mecset egy-

¹ Edmont Fleg, Jézus raconté par le Juif errant. (Nouvelle Revue Française.)

² A legeslegújabbat, A. Kobak héber Jézus-regényét csak ismertetésből ismerem.

³ Miért vagyok zsidó? Magyar olvasóink Biszeliches Mózesné fordításában férhetnek hozzá.

ház ellen! Egyház és mecset zsinagóga ellen. A zsinagógában Askenázim és Szefardim ellen. A mecsetben a Hasimiták Vahhabiták ellen. Az egyházban rómaiak a keletiek ellen, örmények a koptok ellen, lutheránusok a kálvinisták ellen, anglikánusok presbyteránusok ellen.

Hát a *világléke!* Itt Fleg megnyitja gúnyjának zsilipjeit. *Franciaország* vitatja, hogy a békére elegendő egy hadsereg; *Németország* azt, hogy tíz kell, még pedig tíz német hadsereg; a *szovjet*, hogy az ágyú csak akkor ágyú, ha proletár ellen fordítják; az *angol*, hogy a bomba csak akkor gyilkol, ha szárazföldön öl. *Amerika* hirdeti: a népeket csak úgy tudjuk lefegyverezni, ha fegyvert adunk nekik. *Itália:* a háború szép, nem lesz háború, pedig szükség.

FRANZ ROSENZWEIG: SZOMBAT NAPJA

Az egész Tórán végigmegy évente egyszer a hetiszakaszok körfutása. Ebben teljesedik ki az istentiszteleti esztendő és ennek a kiteljesedésnek mozzanatai a szombatnapok. Egészben véve egyik szombatnap olyan, mint a másik, de a tóraszakaszok váltakozása megkülönbözteti egyiket a másiktól; és ebben, ami megkülönbözteti őket, megmutatkozik, hogy nem állnak magukban, hanem csupán egy magasabb rendnek, az esztendőnek egyes tagjait alkotják; mert az, ami az egyeseket megkülönbözteti, csak az esztendőben tevődik össze megint teljes egészé. Az esztendőnek a szombatnap ad létet. Ennek a létnek hetente újból meg kell teremtnie. Az istentiszteleti esztendő mindenkor teljesen bekapcsolódik az éppen folyó hétnek heti szakaszába, úgy szólván csak arról hír tudomással, ami a hetiszakaszban éppen „mondva van“, azonban mégis csak azáltal válik évvé, hogy minden hét nem egyéb tovatűnő mozzanatnál; az esztendő csak a szombatnapok lepergő sorozatában kerekedik koszorúvá. Éppen az teszi a szombatnapokat az esztendő alapkőveivé, hogy szabályszerűen következnek egymásután és a hetiszakasztól eltekintve, lényegében hasonlítanak egymáshoz: az istentiszteleti esztendő voltaképpen általuk teremtniük meg igazán; mindazt megelőzik, ami utánuk következik; mindezek mellett az ünnepek gazdagsága közepette zavartalanul tesz meg egyenletes útjukat; az ünnepekkel bekövetkező és elmúló öröm és fájdalom, szenvedés és boldogság hullámzásának közepette pereg le a szombatnapok egyenletes folyamata és ez az egyenletes folyás teszi csak lehetővé a lélek örvényléseit. Az esztendő a szombatnapban teremtniük meg és így lesz már magában véve belső liturgiai helyzetében a szombatnap azzá, amiben főképpen való jelentőségét találjuk: a teremtés emlékünnepevé.

Mert Isten az eget és a földet hat nap alatt teremtette és a hetedik napon megpihent. Így leit a hetedik nap mint „nyugalom napja“, mint „sabbat“ a „kezdet művére való visszaemlékezés“ ünnepevé — „így befejeztetett az ég és a föld és minden seregük“. A szombatnap tükrözi a világ teremtését az esztendőben. Valamint a világ kezdettől fogva megvan és teljességgel fennáll, mielőtt még valamely esemény benne végbemegy, azonképpen a szombatnapok rendje is az egyes eseményeket jelképező ünnepeket megelőzi és ezektől meg nem zavarva pereg le. És valamint a teremtés nem merül ki abban, hogy a világ egykoron megteremtetett, hanem csak reggelenként megújulása által teljesedik ki egészen, azonképpen a szombat, mint a teremtés ünnepe, nem lehet egyszeri ünnep az esztendőben, hanem az esztendő teljes körfutásában meg kell újulnia úgy, hogy minden héten megmarad ugyanannak, és mégis minden héten a heti szakasz által mássá lesz. És valamint a teremtés egészen beteljesedett és így a kinyilatkoztatás

séges. *Japán:* a háború csak akkor háború, ha háborúnak mondják; bizvást lehet viselni, ha békének mondják.

Ha ma jönne Jézus! Egykor azt tanította, ami húsból ered, az hús; ami szellemből ered, az szellem. Ma azt tanítaná: ami szellemből ered, az szellem; ami vasból ered, az vas; nem lehet két urat szolgálni, *a gépet és az Istent.* Kezdetben volt a szellem, a szellem az Isten. De ti a gépbe rejtettétek, a gép pedig elrejtí az Istent. Egykor azt tanította: *szeressétek egymást.* Ma azt tanítaná: *legalább ne öljétek egymást!* Boldogok azok, akik a békéért élnek, — ők látni fogják az Istent.

Ha ma jönne Jézus, ki nem feszítené meg? Talán csak a zsidók nem.

semmit sem bír hozzátenni, ami jövődölésként nem rejtett már benne, azonképpen a teremtés ünnepeének magában kell hordania a kinyilatkoztatás ünnepeének egész tartalmát; a maga belső befolyásában estétől estéig teljességgel jövődölésnek kell lennie.

A naponta háromszor ismételt főimádságban a hétköznaptól eltérően költői betétek vannak, melyek pusztán ismétlés helyett szoros összefüggésben kapcsolódnak össze. Az előest imáját egy részlete a szombatnapnak a világ teremtésekor történt elrendelésére vonatkoztatja. Itten mondjuk a teremtés történetének zárószavait — „és befejeztetett“ —; ugyanezt mondjuk a nyilvános istentiszteletről hazatérve az otthonnak szent fénykörében, mielőtt a szombati gyertyák lángjánál a föld isteni adományai: kenyér és bor felett mondott áldással a földi dolgok isteni eredetéről tanúságot teszünk és ezzel az egész megkezdett napot a teremtés ünnepevé szenteljük...

Ha ilyenképpen az előest a teremtés ünnepevé lett, a reggel a kinyilatkoztatás ünnepe lesz. A főimádsághoz kapcsolt betét Mózes örömet zengi a szombatnapnak isteni ajándéka felett. Miután elhangzott ujjongása a kinyilatkoztatás nagy elfogadjának, kihez Isten szemtől szembe szólt, miképpen férfi szól barátjához, s kit Izrael minden későbbi prófétájánál jobban ismert, a nap rendjén következik a hetiszakasz felolvasása a község képviselői által a község színe előtt. Az előestén a megszentelés szavait minden földi dolog istentől eredett voltának tudata formálja, reggel pedig az a tudat, hogy a tóra adománya teszi kiválasztottá a népet és ez az adomány plántált örök életet a nép közepette. Az előbbivel, a kiválasztottság tudatával lép a felhívott a község soraiból a kinyilatkoztatás tekercséhez, az utóbbival, az örök élet tudatával fordít annak hátat és vegyül el megint a község soraiban. Az örök életnek e tudatával lépi át azután a szombatnapon belül a küszöböt, amely a kinyilatkoztatást és teremtést a megváltástól még elválasztja. A délutáni imádság a megváltás imájává lesz.

Amint a község ujjongva köszöntötte a szombatnapot — mint vőlegény a menyasszonyt — amikor az bevonult az istenházába, úgy enyészik el megint álomként a hétköznapba. Az emberalkotta legkisebb körfutás, a munkahét megint kezdetét veszi. Gyermek tartja a fonottgyertyát, melyet aggastyán gyújtott meg, amikor csukott szemmel kiürítve az utolsó serleget, felébredt a beteljesedés álmából, melyet a hetedik napnak ünnepe szőtt. Most el kell indulni a szentélyből a hétköznapba. A szentség és hónapiság, a hetedik és első nap, a beteljesedés és kezdet, az aggastyán és gyermek váltakozásán épül az esztendő, épül az élet.

(„Der Stern der Erlösung“ c. műből. — Dr. Gedő Simon fordítása.)

ARI IBN-ZAHAV: JISZRAEL MÓSE NEVEZETES TELE

A héber írónak magyar fordításban megjelenő művéből, a grajevoi kátrányosok kalandos életéről

Amint beköszönt télen Adar, nyáron Elul hónapja, a kátrányosok voltak a világ legboldogabb emberei. Idegenek között, kivert kutya módjára eltöltött öt hónap után végre visszatérhettek házukba, feleségükhöz és gyermekeikhez. És hétszeres volt az örömük, ha Isten megáldotta munkájukat, mert ilyenkor ajándékokkal teli kézzel tért haza minden kátrányos... De Adar és Elul közül is Adart várták inkább, mert az „átkozott porosz tartományban” sokkal könnyebb volt elviselni a nyarat, mint a telet. Senki sem tudja, hogy mi az igazi galuti keserűség, aki nem rázkódott a kátrányosszekér bakján, keresztül a hófedte utakon és aki még nem vesződött hajnalban, félig megfagyva, a szekérével, hogy kihúzza az útra, az nem foghatja fel annak a mondatnak az igazi értelmét, hogy: „Nehezebb dolog Izraelnek kenyérkeresete, mint a Nádas-tenger meghasadása...”

Nem járatosak a Tanban a kátrányosok, de jámbor emberek mind. Nincs az a „megtért”, aki olyan keserves, szenvedésteljes holyongást vállalt volna vezeklésül, mint a kátrányosok. Alig mult el az ünnep íze a szájukon, már megint csomagolni kellett fehérneműt, taliszt, teflint, felülni a szekerekre és újra elindulni öthónapi vándorlásra, falutól faluig, napról-napra, téli hidegben és nyári hőségben tovább, tovább a végtelenségig. És mindezt miért? Nem szereznek vagyont, nem építenek palotát, habár „aranyhordóik”-ról meséltek szerte. De ők tudták a keserű igazat: a mindennapi kenyérre is alig telik. Hát miért nem hagyják ott a mesterségüket? Kérdd meg a favágót, hogy miért nem dobja el a baltát, ha lát embereket, akik könnyebben és jobban élnek mint ő, kérdd meg a vízholdót, hogy miért hurcolja testéhez növe egész életén át a vödörket?

Mint mondtuk, a kátrányosok nem voltak járatosak a Tanban, hiszen állandóan „Gójok” között éltek, de még közöttük is voltak különböző fokozatú „am-haarecok”. Volt, aki csak a Törvényt nem ismerte, volt aki nem tudta könyv nélkül a Zsoltárokat és voltak olyanok is, akik imakönyvből sem tudták elmondani még a hétköznapi imákat sem. És Jiszrael Móse, Bodani fia még a kátrányosok között is nagy „am-haarecnek” számított. A kátrányosok vénei között akadtak néha, akik védelmükbe vették: Egészen kis gyermek volt még, amikor elvesztette anyját és apját; rokonai nem voltak és az egész városban senki sem volt hajlandó fiának fogadni. Így a fiú az uccán nőtt fel és még csoda, hogy nem lett belőle tolvaj, vagy valami más gonosztevő. Végre, mire tizennégy éves lett, egy a kátrányosok közül, Abraham Chájjim, magával vitte Poroszsószágba és embert akart faragni belőle. A kátrányosok fogalmai szerinti jó modorra és erkölcsökre hamar megtanította, mert Jiszrael Móse szófogadó és nyugodt fiú volt, ha nem bosszantották, de a szombattartás és imádkozás ügyében hiábavaló volt Abraham Chájjim minden fáradozása. Hogyan is tanulta volna meg ezeket a porosz falvakban, ha Grajewoban, ahol csupa zsidó lakik és ahol annyi imaház és tanház van, nem tanulta meg? Ha az ünnepekre visszatért Grajewoba, felvette zöld ünneplő ruháját és szörmés sapkáját, az emberek elcsodálkoztak: Talán mégis vallásos ember lesz Jiszrael Móseből? — de ő csak olyan am-haarec maradt, amilyen volt, még az újholdakat sem tartotta számon és nem törődött semmivel sem, amivel minden jó zsidónak törődni kell — csak egy dolog bántotta, az, hogy mindenki am-haarecnek tartja. Megpróbálta számolni az újholdakat; de még a hónapok közül is csak ket-

tőnek tudta megjegyezni a nevét, Niszant és Elult, mert ez az a két hónap, amikor a kátrányosok hazatérnek ünnepelni. Ezt a két hónapot nagyon várta minden kátrányos és Jiszrael Móse is, különösen mikor már megházasodott és lányai is születtek. Igaz, hogy ő fiút akart, de azért a szeretet hétszeres kötelével volt hozzáfűzve a lányaihoz is és ha hideg téli éjszakán elakadt a szekere a hóban, mindig a kislányaira gondolt, amitől kellemes meleg támadt a szíve táján és ki tudta várni a hajnalt. Mikor olvadni kezdett a hó, keresett egy kátrányost, hogy megtudja tőle, hány hetet kell még holyongania a „galutban”. És ha azt hallotta, hogy még csak Swat van és messze van még a tavasz, elszomorodott Jiszrael Móse szíve, de megtelt boldogsággal, ha megtudta, hogy már közelednek Niszannak, a megváltó angyalnak a léptei — és akkor örömeiben könnyes lett a szeme. A kátrányosok gúnyolták, amiért annyira vágyakozott Sajne Brajne, a felesége után, de valójában úgy állt a dolog, hogy nem is annyira Sajne Brajnet, mint a gyerekeit szerette volna már látni.

Volt egy tél, vagy harminc-negyven évvel ezelőtt, amire még ma is jól emlékeznek a kátrányosok és ez „Jiszrael Móse nevezetes tele”. Különösen enyhe tél volt ez; könnyű és bőséges keresetet adott a kátrányosoknak. Éjjel néha rászállt a dér az ablakpárkányra, de eltűnt az első reggeli órákban és ha hó esett, az is elolvadt nappal, úgyhogy a kátrányosok gyorsan utazhattak szekereiken egyik várostól a másikig és mindent el tudtak adni. A legkisebb kátrányos is ezüsttel töltötte meg övzacskóját és ezen a télen olyan volt a kátrányosok Chanukája, mint Purim. Szokásuk szerint, az istállóablakban gyújtották meg a gyertyákat és a szél egyet sem oltott el közülük. Swatban már meleg tavaszi szél fújt, az a tavaszi szél, amely a kátrányos szívében felkelti a vágyakozást a háza és a családja után, mert már remélheti, hogy nemsokára az otthoni ágyában alhat.

Gyönyörű télutói nap volt, amikor Jiszrael Móse elindult szekérével Dessau felé. Elhatározta, hogy megkeresi Abraham Chájjimot, aki fiatal korában a gazdája volt és megtudja tőle, hány hetet kell még eltölteniök Poroszsószágban. Együttel vásárol árut is a dessauai gyárban és szerencsét próbál a környező falvakban, ahol Abraham Chájjim szokott kereskedni. Így is tett. Mikor Dessaubá érkezett, rögtön a „Fehér Medve” fogadóba ment, ahol a kátrányosok meg szoktak szállni, de nem talált ott senkit sem. Eszébe jutott; hátha már hazautaztak az ünnepre. Mit lehet tudni? Az időjárás már egészen tavaszi. Nem tudta mit tegyen. Ha hazamegy Grajewoba és még nincs itt az ideje, akkor mindenki kigúnyolja, hogy nem tudja, mikor van Peszach. Arra gondolt, hogy megkérdezi a „rabinert”, hogy milyen hónap van. De aztán meggondolta magát: a „rabinerek” nem tudnak semmit, mondta önmagának, de valójában csak azért nem ment, mert szégyelte magát, hogy ilyen kérdéssel a „rabinerhez” forduljon. Elhatározta, hogy másnapig Deszauban marad és közben majd csak megtudja valahogy, milyen hónap van. Este kérdezősködött a fogadósnál, hogy hol van Abraham Chájjim. Mikor megtudta, hogy a környező falvakban járja az útját, megnyugodott, de mégis meg akarta várni, hogy megtudja tőle, mennyi idő hiányzik az ünnepig. Éjjel felriadt, eszébe jutott, hogy hátha becsapta a fogadás, vagy talán részeg volt és nem is tudta, mit kérdeznek tőle. Haragudott magára, amiért nem tud utánanézni naptárban és feltette magában, hogy Pészachkor okvetlenül megtanulja a hónapszámítást.

Másnap reggel elment a gyárba, megtöltött egy hordót kocsikenőccsel és elindult az egyik közeli faluba. Nem szokott ugyan más területén kereskedni, mert ez nagy bűnnek számított a kátrányosok között, de a családjára gondolt és nem akart egy napot eltölteni tétlenül Dessauban. Mielőtt elindult, megmondta a fogadósnak, ha Abraham Chájjim napközben megjönne, kérje meg, hogy várjon rá estig. De alighogy elindult, máris találkozott Abraham Chájjimmal az úton. Abraham Chájjim kérdés nélkül is tudta, hogy volt szolgálja az ő kútjában akarja megmeríteni a korsóját, de elrejtette haragját. Jisrael Móse is már messziről észrevette volt gazdáját és hiába próbálta a zavarát elpalástolni. De Abraham Chájjim, ahelyett, hogy összeszidta volna, nyugodtan megkérdezte, mit csinál errefelé, mintha nem volna mindennel tisztában. Jisrael Móse azt felelte, hogy a fogadóstól hallotta, hogy itt van a környéken és erre elindult megkeresni őt, mert tőle akarta megtudni, mikor kell hazafelé indulniok. Abraham Chájjim mosolygott és így szólt: „Engem akarsz csak megkeresni és mégis egy teli hordóval terheled meg a lovadat, — olyan számár maradtál, mint amilyen fiatal korodban voltál.“ Ebben persze nem kis adag gúny volt, de Jisrael Móse úgy tett, mintha nem értené meg és így felelt: „Igazad van, Rabbi Abraham Chájjim, de hát aki számárnak születik, az számár marad egész életében.“ Abraham Chájjimnak hirtelen az eszébe jutott valami és így kiáltott: „Én azt hittem, hogy már haza is utaztál, hiszen már csak egy hét hiányzik az ünnephez. Én sem maradtam volna ilyen sokáig, ha nem lett volna annyi dolgom, hála Istennek!“ Jisrael Móse örült, hogy még nem késett el egészen, mert hiszen az is előfordulhatott volna és így kiáltott: „Utazzunk hát együtt haza!“ — „Miért ne — felelte az öreg —, volt idő, amikor mint a szolgám utaztál velem és segítettél nekem az uton. Most már te is a magad ura vagy, éppen olyan önálló kereskedő, mint én.“ Éles gúny volt a hangjában, de Jisrael Móse nem akarta észrevenni. Délfelé visszaértek Dessaubá és Jisrael Móse elsietett Cservesztbe, hogy elhelyezze a lovát az ünnepekre és még másnap reggel visszajölessen, amint azt Abraham Chájjimmal megbeszélte. A nagy sietségben kénytelen volt áron alul eladni a hordó kocsikenőcsöt. Nem bántódott a veszteségért, mert arra gondolt, milyen szegény lett volna, ha nem ér haza idejében Grajewóba, a kátrányosok falujába. Az is eszébe jutott, hogy ez a veszteség talán csak büntetés azért, mert Abraham Chájjim területébe eső faluban akarta eladni. A megbeszélt időre visszatért Dessaubá és vele együtt utazott vonaton Berlinbe. Ott megháltak, mert az öreg azt mondta, hogy fontos elintéznivaló ügyei vannak Berlinben és így Jisrael Móse kénytelen volt helenyugodni a felesleges kiadásba. A Berlinben eltöltött éjszaka után mindketten csodálkoztak, hogy a porosz király fővárosában a szállodák tele vannak poloskákkal meg bolhákkal és Jisrael Móse azt mondta, hogy ha ő volna a porosz király, minnél messzebb menekülne erről a helyről...

Abraham Chájjimnak tényleg fontos dolga volt Berlinben, árut akart vásárolni egy gyárban. Hetek óta halasztotta már ezt és most örült, hogy végre elintézheti. Jisrael Mósenak nem említette a dolgot, mert a kátrányosok legfontosabb szabálya így hangzik: „Ne kürtöld ki az üzleti ügyeidet!“ — Este kimentek a pályaudvarra és Jisrael Móse adott pénzt Abraham Chájjimnak, hogy váltson jegyet neki is. Abraham Chájjim majdnem egy óra hosszat állt a sorban a pénztárlak előtt és amint közeledett az ablakhoz, úgy közeledett vele együtt Jisrael Móse is a korláton kívül és hangosan beszélt hozzá. Hol ezt a kátrányost szidta, hol azt a parasztot ócsárolta és legkevésbé sem törődött a körülállókval, akik úgy néztek kettőjükre, mint valami vademberekre. Végül is Abraham

Chájjimra kerül a sor. „Egy jegyet Dessaubá“ — mondta nyugodtan. Jisrael Móse megragadta a kezét és bekiabált az ablakon: „Ő téved, két jegyet akar váltani Grajewóba!“ Közben szélesen mosolygott, mintha azt akarná jelezni ezzel, hogy az öreg szokott néha így tévedni. A jegyáros csodálkozva nézett fel. „Nem tévedek, egyet Dessaubá!“ Jisrael Móse úgy nézett Abraham Chájjimra, mint egy őrültre és megint bekiabált az ablakon: „Az öreg nem tudja, mit akar — két jegyet Grajewóba!“ A várakozók tömege nőtt és növekedett a türelmetlenség is. „Mindketten bolondok!“ — kiáltott valaki a sorból. A jegyáros még habozott egy percig, nem tudta kinek adjon igazat, de aztán eszébe jutott; neki az a kötelessége, hogy olyan jegyet adjon el, amilyent a sorbanálló kér tőle — és egy perc múlva Abraham Chájjim már el is jött az ablaktól a Dessaubá szóló jeggyel a kezében és elindult a vonat felé. Jisrael Móse utána szaladt a csomagjával. Akkor Abraham Chájjim a kezébe nyomta a pénzt, amit jegyváltásra kapott tőle. Jisrael Móse megdöbbenve és hitetlenül kérdezte: „Rabbi Abraham Chájjim, hát megbolondult?“ Abraham Chájjim sötéten nézett rá és így felelt: „Ha kettőnk között valaki bolond, az csak te vagy! Ugyan ki is akarna hazautazni Swat közepén? Vagy már annyira vágyakozol Sajne Brajne után?“ Csak ebből és az ezt követő nevetésből értette meg Jisrael Móse, hogy milyen csúfságot követett el rajta Abraham Chájjim.

Jisrael Móse arca vérvörös lett és neki akart menni Abraham Chájjimnak, de eszébe jutott, hogy az a gazdája volt és fogcsikorgatva legyűrte dühét. „Máskor ne akard kilopni a régi gazdád szájából a kenyeret és megrabolni azt, aki felemelt a porból és felnevelt!“ — mondta Abraham Chájjim és ujjával Jisrael Móse orra előtt hadonászott. „Most pedig menj és válts magadnak is jegyet vissza Dessaubá.“ Megszégyenülten és leverve állt be Jisrael Móse a sorba. Lehorgasztott fejjel állt ott és nem nézett Abraham Chájjimra, aki egy oszlop mellett őrizte kettejük holmiját és néha kárörvendő pillantásokat vetett Jisrael Mósera.

Mintha sasszárnyakon repült volna a hír, olyan gyorsan tudták meg ezt a történetet az összes kátrányosok és vannak, akik szerint még azon a héten eljutott Grajewóba is, pedig Abraham Chájjim nem írta meg haza. És ettől kezdve ezt a telet mindenki így nevezte: „Jisrael Móse nevezetes tele“ — és így nevezik mind a mai napig.

A. SLONSKY: ALKONYEST VOLT

— Héberből —

*Alkonyest volt — s az uccák kinyujtották
Betonkarjukat messze végtelenbe,
Alkonyest volt — s a szemek szimatoltak.
Mint éhes juhok tar füvet legelve.*

*Nem lankadott le sóvár pillantásuk,
Csak loholtak, — féltek megállni.
Alkonyest volt — s a megritkuló uccán
Mentek a nincsen proletárjai.*

*Kik ezek? Kik? — egymástól kérdezgették,
Mindenki kérdett, senki sem felelt.
S nem látta senki ámuló szemével
Azt, ki leroskadt s széttörten hevert.*

*Azt, ki lihegett elérni az ajtót,
Kopogni s egyszer hallani: szabad!
Alkonyest volt — s nehéz léptekkel vitte
Ki-ki a terhét, bús fájdalmakat...*

FRIEDRICH KLÁRA: POLLÁK ZSIGMOND, A MAGYAR FAMETSZETMŰVÉSZET UTTÖRŐJE

Ebben az évben, 1937-ben volt 100 éve, hogy a pozsonyi gettóban megszületett a magyar könyvművészet egyik úttörője: *Pollák Zsigmond*, a fametsző.

A múlt század 60-as éveiben, amikor a gépek munkája még nem diadalmaskodott ennyire az emberi erő fölött, a *xilográfus*, a fametsző volt az, aki a kezével, a művészetével a könyv, a kultúra szolgálatába állott, és azzal, hogy átranzponálta, újra világrahozta a kemény, nehezen engedelmeskedő fában egy másik művésznak, a festőnek ihletett gondolatait, lehetővé tette munkájával, hogy a rajz, festmény eljusson mindenová, ahol szeretik és megbecsülik a szépet.

A kiegyezés évtizedében egymásután születtek meg a különböző pártállású lapok, hogy a betűre éhes polgárság kultúrigényeit ki tudják elégíteni. Napi- és hetilapok, élel-
lapok, irodalmi folyóiratok, a „szebbik nemhez” szóló divat- és kézimunka-újságok áradata öntötte el szerte az országot. És az irodalmi vállalkozásoknak ebben a konjunktúrájában döbbentek rá a szerkesztők, hogy tehetséges honi rajzoló akadnak bőven, de az, aki ezeket a rajzokat a művésztől a közönséghez közvetítené, hiányzik. Hogy Magyarországon nincs fametsző.

A múlt század 60-as, 70-es éveiben a cinkográfiát, a klisé a mai tökéletesített formájában még nem ismerték és a képsokszorosítás legolcsóbb és legegyszerűbb módja a fametszés volt. A festő, rajzoló kezéből a fametsző vette át a rajzot, hogy a maga tehetségével és tudásával áthangolja azt egy másik, a rajzoló előtt ismeretlen világba. Rajzoló és fametsző vállvetve dolgoztak, barátoknak kellett nekik lenniük, ha tökéleteset akartak alkotni; ők ketten együtt áldozhattak a művészet oltárán.

Akkor, amikor hazai fametsző hiányában külföldre kellett küldeni a rajzokat — s különösen, ha aktuális témájú rajzokról volt szó s a szerkesztőknek bizony silányabb munkával is meg kellett elégedniük a gyorsaság érdekében —, tűnt fel Pesten egy fiatal.

szorgalmas és rendkívül tehetséges fametsző: Pollák Zsigmond. Pollák, egy szegény, tűzvész által tönkrement szűcsiparos fia, 1837 február 8-án született Pozsonyban. Szegénységben született, szegénységet, könnyeket látott maga körül. De ő még friss volt, rugalmas, akinek gyerekszoba helyett csak az utca pora jutott játszóhelyül, szürke, jókedvű verébfióka, ő még tudott remélni, bízott magában. Otthon szegény, szomorú szülők, akiktől nem kérhetett, nem várhatott semmit és a tehetsége hajtotta, kergette. Szobrász akart lenni, s egy ködös őszi reggel elindul Bécsbe. Mintázni akart, hogy nagy, világhírű művész legyen belőle. De ereje nem volt hozzá. Gyenge, rossztáplált fiú volt, a fizikuma tiltakozott a nehéz megerőltetés ellen. Ekkor egy Brown nevű angol fametsző, aki felismerte tehetségét, rábeszélte a fiút, hogy legyen ő is xilográfus. Pesten nem voltak műhelyek, ahol ezt a művészi mesterséget el lehetett volna sajátítani, így hát Bécsben, az Akadémián tanulta meg a fametszés technikáját.

Pesten örömmel fogadták a fiatal Pollákot, aki tehetségével és tudásával végre feleslegessé tette a kétesértékű és idegen levegőjű fametszeteket.

„Jókedvvel” jelentette be Tóth Kálmán az örömhírt az 1860-as év elején, hogy ezentúl nem kell Bécsbe küldeni Jankó János, a „Bolond Miska” rajzolójának karikatúráit, van már kitűnő fametsző Pesten.

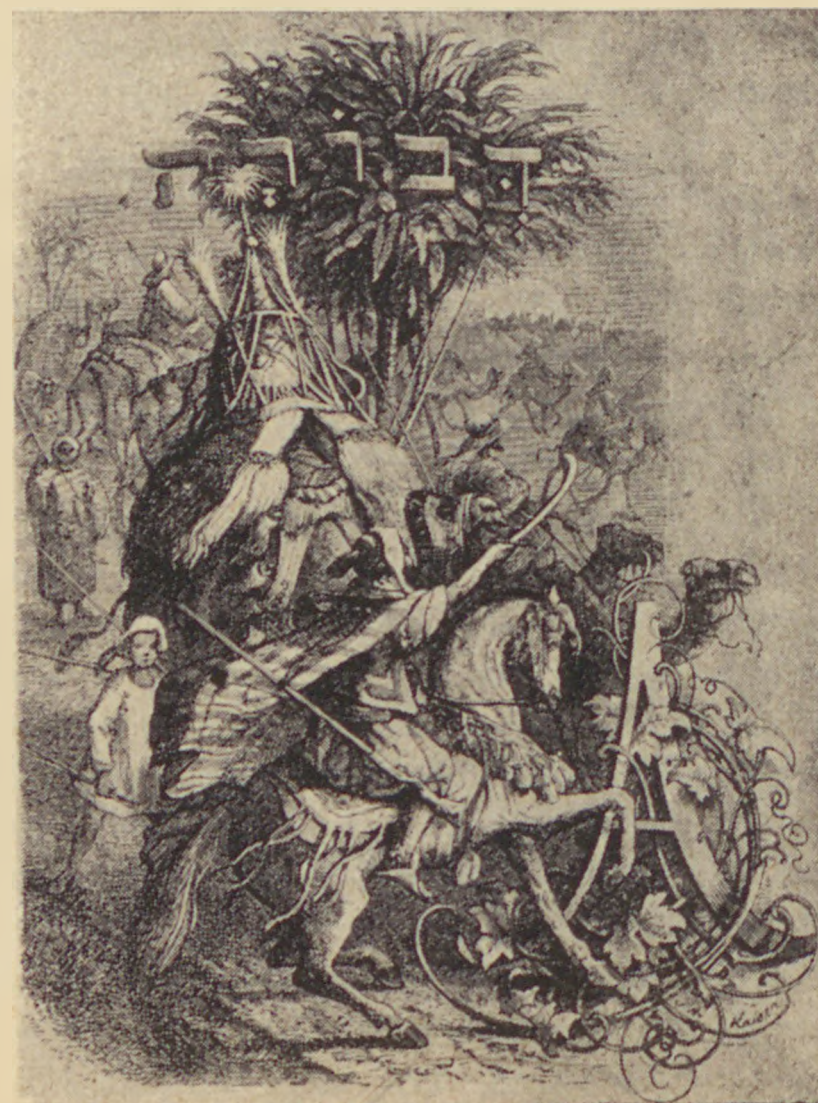
A fiatal mestert csakhamar annyira elhalmozzák munkával, hogy 1865-ben megalapítja műintézetét, ahol segédek és tanítványok könnyítik meg az egyre szaporodó munkák elvégzését. Ő metszi fába Jankó János rajzait *Ágai Adolf* lapja: a „Borsszem Jankó” és *Jókai* „Üstökös”-e számára. Pollák állandó munkatársa volt az akkori legnívósabb magyar hetilapnak, a „Vasárnapi Újság”-nak, amelynek még akkor is készít fametszetű portrékat, amikor már rég áttértek a kliséhasználatra. Pollák Zsigmond arcképmetszetei, melyeknek dúcai bármely külföldi nagynevű xilográfusnak is di-

A bolygó zsidó

Ruth a mezőn

Debóra a hadvezér

Pollák Zsigmond fametszetei Kaiser „Abdias” c. bibliai regényéhez

Pollák Zsigmond fametszete az „Abdias“ c. bibliai regényhez

csőségére váltak volna, még akkor is díszei maradtak a lapnak. Ő metszi fába Keleti, Mészöly, Greguss stb. igen jó hírnévnek örvendő magyar művészek rajzait, festményeit, erőteljes, izmos tehetséggel, fáradhatatlan munkakedvvel. Munkaköre mindinkább kitágul, a nevét, mely ott szerénykedik a metszetek sarkában, ismeri már mindenki, aki szereti a szépet. Megbíói mindegyre sokasodnak. *Fraknoi Vilmos*, a nagy történész, *Ipolyi Arnold*, a kassai püspök, *Trefort Ágoston*, az akkori kultuszminiszter, meleghangú köszönő levelekben adnak kifejezést elismerésüknek fametszeteiért. *A magyar királyi Államnyomda részéről történt megrendelés az államjegyek készítésére szolgáló dúcokra*, a legmagasabb helyről jött elismeréssel volt egyenlő.

Pollák legtöbbet a Heckenast-nyomda, a mai Franklin-Társulat részére dolgozott. Legkiválóbb munkái voltak *J. M. Kaiser*, német festőművész rajzai után készült metszetei, amelyek *Adalbert Stifter*: „Abdias“ című, biblia-korbeli, zsidótárgyú regényének illusztrációiképpen jelentek meg a Heckenast-nyomda kiadásában s keltettek magukidejében érthető feltűnést. Ezekben a műveiben Pollák maximumát adja annak, amit ez a fametszet-stílus, a facsimile-fametszet egyáltalán adhatott. Igazi műremek minden kis fametszet; halk finomságuk, csendes melankóliájuk egy ezredévek előtt letűnt kor költészetének idillikus emlékét idézik fel bennük. Minden kis vonal piheg, lélegzik, hogy az egész egy lágyan simogató melódiában énekelje a biblikus múlt dalát.

Sok más könyvhöz is készített még Pollák illusztrációkat, így ő metszette fába *Eöry Andor* „Madárvilág“ című művének 80 rajzát. 1874-ben jelent meg az Athenaeum kiadásában *Petőfi összes költeményeinek első teljes díszkiadása*, melynek fametszeteit Morellivel készítette *Lotz, Thán, Zichy, Jankó, Greguss* stb. művészek rajzai után. Ez volt Petőfi első teljes gyűjteményes díszkiadása, melynek megjelenését a kritika a legnagyobb elismeréssel fogadta.

Polláknak könyv- és lapillusztrációin kívül megjelentek műlapjai is s a Millenáris kiállításon aranyéremmel tüntették ki a Franklin-Társulatot Pollák fametszeteivel díszített könyveiért.

25 éve halt meg, 1912 május 25-én. Szegényen kezdte és lett belőle valaki. Elérte, hogy művészetét megbecsülték, elismerték, hogy őt magát megszerették. Király-utcai műhelyében Pollák Zsigmondnál megfordult mindenki, aki abban az időben ujsággal, könyvvel foglalkozott. És ő

megmaradt csendes, mosolygós szerénynek akkor is, mikor felkapta őt a dicsőség. Huszonöt éve, hogy meghalt, későn halt meg. A fametszetet kiszorította a klisé, az embert a gép. Meg kellett érnie, hogy ne legyen rá szükség, hogy munkáját ne becsüljék meg. Mikor meghalt, egy-két lap emlékezett csak meg róla. Az emberek, az újabb generáció szívtelen önzéssel, közönnel haladt el amellet, ami egykor szépet jelentett neki. Az emberek nem vettek róla többé tudomást.

De a fametsző-patriarcha kezéből kihullott vésőt megragadták az unokák. A fametszet formanyelvében megláták újra a művészi lehetőségeket, az örök szép megközelítésének egy útját. És a fametszet, mely a múlt században gyönyörűséget tudott szerezni, a mi nyelvünkön is tud újat mondani. Ez a szép, archaikus művészet újra feléledt.

Talán az öreg Pollák, aki ott nyugszik a rákoskereszturi zsidótemetőben egy elfelejtett, jeltelen sírban, túl a földi pálya rögein talán meg tudja majd nekünk bocátani, hogy elfelejtettük. Talán tud annak örülni a síron túl is, hogy az ő művészete, a fametszés újra él.

RACHEL: DAL — HÉBERBŐL —

*Reggel és este, rólad és neked,
Neked és rólad dalol sok dalom,
Ujjongás és sírás, csend és vihar,
Seb és balzsam, gyönyör s fájdalom.*

*Sokszor visszhangodat se vártam én,
És sokszor a lánc elszakadt,
Egy perc — s megint daloltam rólad,
Daloltam rólad, bús, víg dalokat.*

*Neked és rólad, rólad és neked —
Egyetlen dalt zeng ezer hegedű,
Ujjongás és sírás, csend és vihar,
Seb és balzsam, sötétség és derü...*

Pollák Zsigmond fametszete az „Abdias“ c. bibliai regényhez

GERŐ ÖDÖN: PREIS ERVIN FESTŐ ÉS SZOBRÁSZ

Fiatal festő és szobrász. Még csak huszonöt esztendő, még sok ideje van azzá fejlődni, amivé lenni akar s amire a tehetsége kötelezi. Vesztróczy Manó, a jeles festő és kiváló művésztanár azt mondja róla, hogy sok jó tanítványai közt a legtehetségesebbek közé tartozott. Azt, hogy igazán tehetséges, legutóbbi kiállításában is bizonyította. Sok jó dolgát láttam benne. Megnyilvánulási lázában többet is állított ki, mint amennyit be kellett mutatni. Még fogyatékoságait is exponálta, ami nem baj, ha erős kvalitások mellett mutatkoznak. Ilyen kvalitása a kifejezésnek érvényre juttatása. Leginkább szobraiban érvényesíti ezt a rátermettségét. Erősen hangsúlyozza bennük az emóciók ábrázolását. Az „Ámokfutó” valóságos fiziognómiai tanulmány, a „Gólem feje” vaskos, brutális, behemót ember feje: az arcról leolvashatni az egész alakot. És az úgynevezett „belső figurát” érezteti „Tanulmányfej”-nek elnevezett arcképszobrára.

Mintázni is jól tud, de a formálás egyik-másik jobb lehetőségére és szükségességére még csak ezután fog ráeszmélni. Páris jó iskola, de útvesztő is. Jó kultúraösztönrel és azzal a komolysággal, amely a művésznek is erkölcsi követelménye, az útvesztőben nem fogja elveszteni a jó utat.

Preis Ervin: Ámokfutó. (Részlettanulmány)

Mert akármilyen erős tehetség is, a tehetsége alapjában még ígéretes. Megadatott neki, hogy az ígéretet beváltsa: kell, hogy ennek az adományának meg is feleljen. Az, hogy folyóiratunk, amely művészeti szemle is, hővebben foglalkozik vele s néhány munkáját reprodukálja, biztatás, hátorítás akar lenni, nem csak elismerés. Az elismerésre rászolgált, de a támogatásra is. A művész tehetsége nemcsak a művészt kötelezi, hanem azokat is, akik az útját egyengetik.

Még csak ezután fog elválni, hogy mi lesz Preis Ervinből: festő-e, szobrász-e? „Cigányleány” nevű festményében ugyancsak a kifejezés ereje szólal meg. Színein még uralkodik a festék. A kettőt kiegyensúlyozni nagy mesterség, kivált, ha a festő erősen kolorizmusra hajlik. A festésről valamikor azt tartották, hogy a valeurok művészete. A buja színezésbe könnyen belevész ez a művészet. De hiszen van olyan pikúra is, erősen művészi, amely a valeuröket is, a tónusokat is megtagadja. Mintha Preis erre volna hajlandó. Rajzai ösztökélnek erre a felfogásra. Expresszionista rajzok, csupa erős kifejezési akaratot szóltatnak meg. Szenvedelmek és szenvedések hangsúlyozott kifejezésére törek-szenek. Deformálnak, de még nem a vonalon való szuverén uralommal. Az igazi rajz a nagy vonal beszéde, Preis Ervin még keresi a nagy vonalat, de a vonal beszédességét már megtalálta. Vonalai idegesek, bizonytalanok, de keresik a kiutat a nagy vonal felé. Vázlatok érdekesekek, mert lázas keresésről tanuskodnak. Aki olyan tehetséges rajzoló, mint a fiatal Preis, még jó rajzoló is lesz. Nem iskolai értelemben, hanem eleget téve a művészeti ökonómiának.

Érdekli a test anatómiája, egyelőre inkább a kiaszott, vén embereké. Az izomtalan, vagy a petyhüdt embereké. Nem szépségmotívumok, de az ábrázolásuk az észrevétel, a megfigyelés studiuma. Goethe azt mondta, hogy az embert az ember előtt eltitkolni vétek. A művészek a szépség nevében szeretik ezt a vétket elkövetni. Preis nagy őszinteséget tanúsít, amikor a vén, kiaszott emberek testét nem titkolja el. De mintha néha túlzottan demonstrálná őszinteségét. Rajza is kiaszott, petyhüdt ilyenkor. De hiszen azért fiatal ő, hogy mindenben fiatal legyen. Fiatalosan nekilendülő, energikusan összefogó vonalat várunk tőle. Párizsban érdemes fiatalnak lenni. A művészetben is.

AMBRUS BALÁZS: HOVÁ?

*Hová teszed el fáradt lelkedet,
Ha majd a test ruháját leveted?*

*Hová teszed el lelkedből a fényt,
Amely lobogott szelíd gyertyaként?*

*Eltakar-e majd örökre a sír,
Vagy örzi hied Zenith és Nadir?*

*Ne törődj vele utánad mi jön,
Közönyre legjobb válasz a közöny.*

*Ott megtalálod majd Apád kezét
És örvendő tekintesz szerteszét.*

*S az életről beszéltek elborongva,
Mint Szatmáron egykor gyermekkorodba.*

LÉON BLUM: ZSIDÓ ÉS FRANCIA

A *Múlt és Jövő* olvasói számára küldöm hű fordításban a volt francia miniszterelnöknek egyik nevezetes Weizmann-banketten tartott nagy beszédét, amelynek teljes szövege most került nyilvánosságra Palesztinában a francia gyorsírási jegyzet alapján. A történelmi jelentőségű beszéd minden részletében *ma is* aktuális és *nemcsak a francia zsidóságra* alkalmazható. Dr. Feuerstein Emil (Telaviv)

Ha meggondolom, mely érzések voltak azok, amelyek rábírtak, hogy résztvegyek a cionista mozgalomban, amely remélem, mind tevékenyebbé válik, úgy csaknem azt hiszem, hogy ezen érzések elseje *a csodálat volt*. Ha tíz, tizenöt évvel visszagondol az ember, ha megpróbáljuk elképzelni, milyen zsengek, milyen törékenyek voltak a cionizmus reményei azidőben, s ha figyelembe vesszük azt, ami ma létezik, ami azóta megvalósult; ha meggondoljuk, hogy az otthon Palesztinában valóban létező valami, amely olyan szilárd alapokra van fektetve, hogy nehéz elképzelni azok megrázkódtatását; ha meggondoljuk, hogy ott egy teljesen újszerű, alkotmányos állam létesül, amely sok tekintetben a civilizáció előharcosai közé tartozik, és amely havonta háromezer ember felvételére képes; s ha feltesszük a kérdést, miképpen történhetett egy ilyen csoda, úgy tisztában kell azzal lennünk, hogy ez csakis rendkívüli körülmények összejárása folytán vált lehetővé, amelyek leghatásosabbika sajnos a háború volt. Tisztában kell lennünk azzal, hogy ez bizony *a köz oly hallatlan megerőltetése, a hűség oly példátlan megnyilvánulása volt, amelyre talán csak a zsidó nép nyújt példát*. Számot kell arról is adnunk, hogy ez néhány férfi fáradozásának eredménye, akikről ma nem szabad megfeledkeznünk, akik a legnagyobb pionírok sorába tartoznak. Hangoztatnunk kell, hogy e műnél Weizmann teljesítményei első helyen állanak, azon sokféle teljesítmények, amelyek az ő tetterejének, kitartásának és képességeinek köszönhetőek, azon fáradhatatlan, szinte hihetetlen aktivitásnak, a mindenütt való testi és szellemi jelenlétnek, amely lehetővé teszi, hogy egyidejűleg minden országban, minden környezetben jelen legyen, minden politikai áramlatról értesítést szerezzen. *Meg vagyok róla győződve, hogy a történelem ezt az ilyen rövid idő alatt, minden akadály ellenére keresztülvitt művet a kivételesen rendkívüli teljesítmények közé fogja sorolni*. Nem túlzok, amidőn ezt állítom. Ami pedig engem illet, a cionizmus iránt való első érdeklődésem abból a — ha szabad mondanom — barátságból, szimpátiából és őszinte csodálatból fakadt, amelyet Weizmann iránt érzek.

El szeretném itt mondani, hogy mi a véleményem a francia zsidóság ilyen szabású műhöz fűződő viszonyáról, szeretném ezt olyan szabadon, nyíltan, minden tartózkodás nélkül tenni, ahogy ezt mindig szoktam. A cionizmus úgy anyagi, mint erkölcsi szempontból nagyon gyenge támogatásra talált Franciaországban. Ez tény, amelyet elfogadnunk és tisztáznunk kell. Kétségtelen, hogy a francia zsidóság *bizonyos tartózkodással* viseltetett a cionizmussal szemben, s *bizonyos félelmet érzett*, amely számos sokrétű érzésből tevődött össze. A dolgot kertetelés nélkül, lényege szerint meghatározva, látjuk, hogy ez érzések leggyakoribbja, legelterjedtebbje, legtisztábbja, legerősebbje *nem nagyon hősiés*, nem sok jóindulatot gerjesztő jelenség: *ön-zésből származó félelem*.

Franciaország zsidói nem szenvednek. Franciaországban léteztek zsidógyűlöletes áramlatok, amelyek azonban mindent egybevetve sohasem voltak nagyon veszélyesek.

A francia zsidók biztonságban, egyenjogúságban élnek. *A francia zsidóság félelme abból az érzésből ered, amely azt súgja, hogy a cionizmusban való túlságosan nyílt és tevékeny részvétel ezt a nyugalmat és biztonságot megzavarná, sőt veszélyeztetné. Azt a nyugalmat és biztonságot, amelyet a francia zsidók tulajdonképpen nem a világ többi zsidói fölött kivívott felsőbbrendűségnek, hanem azon véletlennek köszönhetnek, hogy egy olyan szabad országban élnek, amelyben az egyenlőség érzete elterjedtebb és hatásosabb, mint másutt. Ehhez még egy másik érzés járul: „Ha tevékeny részt veszünk a cionista propagandában — mondják, nem támasztjuk-e azzal az érvel alá, amelyet állandóan ellenünk felhoznak?”* Mit mondtak a franciák a zsidógyűlölet idején? Mondták: „A zsidó sohasem lehet tökéletes, egész osztatlan francia; szíve mélyében mindig zsidó marad, tehát igazi franciasággal összhangba nem hozható idegen, valami más.”

Nos, vegyük ami engem illet. *Francia zsidó vagyok és őszinte lelkiismerettel jó franciának tartom magam*. Franciaországban, Párizs szívében születtem, szüleim és nagyszüleim Párizsban éltek és amennyire egy szerény család történetét visszafelé követni lehet — bevallom, nem túlságosan messze —, nem találok mást, mint hogy őseim elzásziak, tehát franciák voltak. Francia nevelést kaptam, francia középiskolát végeztem, francia barátaim voltak; francia állami alkalmazott voltam. Azt hiszem, meglehetősen magas mértékben sikerült a francia kultúrát elsajátítanom, hibátlanul, idegen kiejtés nélkül beszélek franciául, nem rendelkezem arcvonásaimban sem rendkívüli faji sajátosságokkal. *Asszimilálnak* tekinthetem tehát magam és nem hiszem, hogy létezne a francia érzésnek, a francia becsület-érzésnek vagy a francia kultúrának számomra idegen finomsága. Mégis *egészen franciának és egyidejűleg zsidónak érzem magam*. *Sohasem éreztem énem e két része között ellentétet vagy csak mégoly csekély ellentmondást*. Nagyon meg voltam lepve, amikor Weizmann erre vonatkozólag valamit mondott nekem, ami nemcsak ránk, de másokra is vonatkozik. Weizmann mondotta — és ez azt hiszem igen mélyenjáró gondolat —, hogy az embernél ha nem is kettősség, de feltétlen többirányú sokféleség létezhet, sőt létezik abban a valamiben is, melynek neve nemzeti érzés. *A szívvel-lélekkel egy országhoz tartozás nem jelenti azt, hogy más vonatkozásban ne érezzük magunkat egy más csoport szerves részeként, ne érezzük magunkat más emberi közösséghez tartozóknak. Szívvel-lélekkel franciáknak érezhetjük magunkat anélkül, hogy ez érzés annyira elhatalmasodjon énünk felett, hogy kizárja a lehetőséget, mely szerint bármely más csoport szerves részeként akarunk szerepelni. S mi szívvel-lélekkel a zsidó közösséghez tartozhatunk, míg egyidejűleg teljesen franciáknak érezzük magunkat*. Ez minden nehézség és ellentét nélkül lehetséges. Egy zsidó asszimilálhatja magát, teljesen beilleszkedhet környezetébe, tökéletes francia lehet, azért semmiképpen sem kell a köteleket elszakítania, amely őt a zsidó közösséghez kapcsolja. Véleményem szerint ez semmi néven nevezendő nehézségbe nem ütközik, erre minden korban példát találhatunk.

Mi franciákként nagyon nyugodtan és boldogan élünk Franciaországban. Szabad-e azonban, hogy a személyi biztonság eme tudata annyira elnyomja bennünk a zsidó közösséghez való tartozásnak érzését, hogy megfeledkezzünk arról, hogy más országokban zsidók nálunknál kevésbé nyugodtan, kevésbé boldogan élnek, megfeledkezzünk-e arról a műről, amely más országok zsidói helyzetének felja-

vításához szükségessé vált? Mert mindezek ellenére a cionizmus sosem volt és ma sem nemzeti, „viszontkövetelmény“, ez a mozgalom abból az érzésből és ama tény felismeréséből keletkezett, hogy a zsidó nép nagy többsége többmillió zsidó számára, akik semmilyen országban sem találták meg a normális asszimiláció követelményeit, azt a mentsvárat biztosítani kell, amelyet a diplomácia okmányai „nemzeti otthon“-nak neveznek. Ezt az otthont meg kellett teremteni, mert azok az országok, melyekben éltek, ezt nekik részben a törvény szerint, részben a gyakorlatban megtagadták. *Szabad erről megfeledeznünk? Szabad önzésünknek odáig fejlődnie, hogy megfeledezzünk erről? Szabad-e saját nyugal munkban, saját biztonságunkban arra elegendő okot látni, hogy a szolidaritás elvét semmibe véve, elfeledjük, letagadjuk azon kapcsolatokat, amelyek bennünket kevésbé boldog, kisebb méretű biztonságban élő, sok esetben kegyetlen üldözéseknek kitett zsidókhoz fűznek?*

A valóságérzet fajtánk egy adománya. A zsidó általában elismeri a befejezettényt, elfogadja s mint szükséges adottságot illeszti azt gondolatvilágába, tetteibe. Ma teljesen felesleges kérdezni, hogy valaki jogosan vagy jogtalanul cionista, mert *Cion létezik már*. Nem kell ma kérdezni, hogy helyes vagy helytelen-e ezt a mozgalmat támogatni, népszerűsíteni, mert *ez a mozgalom reális tény, pozitív építőmunkát jelent*, amelynek léte vagy nemléte nemcsak, hogy nem tőlünk, de még azoktól sem függ, akik e mozgalom elítélésére képesek. E mozgalom létezik. S mivel már létezik, akarjuk-e, hogy tovább is létezzen? Vagy a mi zsidóink érdekében van-e, hogy eltűnjön a föld színéről? *A francia zsidók érdekében van-e, hogy Franciaország tétlenül nézze ezt a munkát?* S Franciaország mindaddig tétlen marad, míg a francia zsidók tétlenek maradnak.

Mi a francia nép szigorú önzés szerint értelmezett érdeke e műben? Ez abban áll, hogy Franciaország résztvegyen benne, hogy francia szellem, francia befolyás is érvényesüljön e mű irányának meghatározásánál. Egyetlen mindennapi példa bizonyítja, elegendő annak bizonyítására, hogy nem ellenzi egymást a francia nemzeti s a cionista érdek. Weizmann jobban tudja ezt, mint én, mert ez az ő műve. Tudják önök, hogy miért fogadta el két évvel ezelőtt a népszövetségi tanács a Szíria fölött gyakorolt francia mandátumot? Cionista körök fáradozásának eredménye volt ez. Cionnak köszönheti Franciaország a szíriai mandátumot. Hogy jó ez a mandátum vagy sem, ezt most nem akarom fejtegetni. Nem ez a dolgunk itt és most. Ez azonban mindenki óhaja, a francia politika jelentékeny része. Franciaország célja volt és ez a cionisták fáradozása által vált elérhetővé.

Vajjon francia érdek-e, hogy a zsidó kultúrában, a jeruzsálemi héber egyetemen, a cioni államban francia tudomány, francia művészet ne legyen képviselve? Azt hiszem, nem. Meg vagyok ellenben győződve arról, hogy igenis Franciaország érdekében van — s a francia zsidók ezirányban Franciaország képviselőinek tekinthetők —, hogy ő e műnél *azt a helyet foglalja el, amelyet megérdemel és amely, mint tudjuk, nem az utolsók sorába tartozik*. Nem állítható, hogy az ország érdekei és a zsidó érdekek között ellentét állna fenn. Ezek egybeesnek, tökéletesen megférnek egymással, olyan tökéletesen, hogy egymás mellett létezhet zavartalanul tudatunkban a haza iránt érzett szeretet a zsidó gondolat iránt táplált hűséggel,

Még valamit szeretnék hozzátenni. Ez az érzés, amely annyi francia zsidót a cionista mozgalomhoz való csatlakozásában megakadályoz, amely meggátolja, hogy résztvegyenek e műben, amelyhez meggyőződéseim szerint *a természetes érzés vezetné őket, ha vezetni engednék magukat, hisz*

nem más, mint természetes egy zsidó számára egy zsidó műben való részvétel! Mily gyáva és önző ez az érzés, ez az attól való félelem, hogy valamiképpen érvet szolgáltatunk a francia zsidógyűlöletnek, mily hamis ez az érzés, mily gyatra ez az érv! Nem ily módon kell szembeszállni a zsidógyűlölettel! A viszonyok folytán kénytelen-kelletlen megismertem kissé a francia zsidógyűlöletet. Nem vagyok már egészen fiatal s valóban rettenetes zsidógyűlöleti válságokat láttam. Ezt természetesen oly mértékben véve, amelyet ez ország ismer. A Dreyfus-affér, a „Patrie française“, a legerősebben dühöngő nacionalizmus idején éltem itt. Véleményem szerint nem társadalmi és gazdasági okok folytán kezdődött a zsidógyűlölet Franciaországban, mint más, sűrűbben elszórt zsidó lakosság által lakott országokban. Nálunk egészen másfajta okai voltak ennek, okok, amelyeket, bármilyen semmitmondónak lássék az elnevezés, társaságiaknak szeretnék nevezni. *A zsidógyűlölet Franciaországban egyrészt a régóta Franciaországban lakó, gazdag és bizonyos értelemben a jobb társaságokba felvett zsidók azon hajlamainak köszönhető, amely arra vitte őket, hogy a társaság és a nagyvilág más köreibé bejussanak, másrészt pedig ezirányban folytatott illetlen és hiú fáradozások rovására írható. Bizonyos mértékben ez a vagyonukkal folytatott hengegés, s származásuk eltitkolásának következménye.* E gyűlölet oly okokból veszi eredetét, amelyeknek egy érzékeny, finom ízlésű, udvarias, illetudó népnél előbb-utóbb keletkeznie kellett. *Igy történt, hogy a népnek tulajdonított, ősi faji tulajdonságnak kiáltották azt ki, amelyért bizonyos egyének túlzásbavitt hibái felelősek.*

Ezt tartom a zsidógyűlölet egyenes okának Franciaországban. *Nem azáltal támadt itt ez az érzés, hogy túlságosan fennen hirdettük zsidóságot, hanem, hogy túlságosan rejtegetni akartuk zsidó mivoltunkat.* Sosem tapasztaltam, hogy azzal tápláljuk a zsidógyűlöletet, ha népi és vallási hovatarozóságot nyíltan bevallja az ember, olyan nyíltsággal, büszkeséggel, amelyhez nekünk zsidóknak *jogunk* van. A zsidógyűlöletet Franciaországban inkább büszkeség és néhol *méltóság hiánya*, mintsem mivoltunknak való szabad, bátor és nyílt, őszinte beismerése idézte elő.

Ha helyes az, amit mondok — s hiszem, hogy a francia zsidóság ezt mielőbb teljes tisztaságában látni fogja —, úgy most adva van az alkalom, hogy átvegyük azt a helyet, azt a szerepet, amely bennünket a cionista építőmunkában megillet. Franciaország zsidósága nem áll számra nézve előkelő helyen, azonban a hozzátartozó férfiak személyi vagy társadalmi jelentősége folytán befolyással bír. *A francia zsidóság nemcsak hasznos, de igen jelentékeny szerepet játszhatna e műnél*, amelynek vezetői jól tudják, hogy e távolmaradás vagy elégtelen részvétel mennyire megnehezítette, sőt akadályozta munkájukat.

Felhívást intézek a francia zsidókhoz, bár tudom, hogy nincs nagy tehetségem ehhez. Egyetlen tulajdonságom képes erre csupán, hogy *olyan zsidó vagyok, aki* — hangsúlyozni kívánom ezt — *életének semmilyen változatában sem jutott érintkezésbe a népe iránt viseltetett gyűlölettel.* Azért nem éreztem ezt, még csak eszem ágába sem jutott, hogy zsidógyűlölet létezhetik, mert *sohasem értettem, hogy mint zsidó hogyan lehet valaki más, mint teljesen, egészen az, aki nyíltan, büszkén vallja magát fájához, népéhez, valóságához tartozónak.*

Ha így fognak érezni a francia zsidók, s én remélem ezt, akkor olyan mértékben fogunk résztvenni a cionista munkában, ahogy az azt megkívánja. Ez meggyőződéseim szerint erők gyarapítása, új lehetőségek kútja lesz a cionizmus számára, a francia zsidóság számára pedig úgy becsület, mint kötelesség!

GÁBOR IGNÁC: NYUGODT VÁLASZ EGY MÉRGES CIKKRE

Mikor a „Mult és Jövő“ legutóbbi számában a *Népszerű Zsidó Könyvtár* szomorú históriáját megírtam és fájdalmas érzéssel állapítottam meg a régi rezsimnek ez ügyben elkövetett mulasztását, azt mondtam egy barátomnak: „Meglátod, ennek az írásomnak visszhangja lesz és az utóbbi időben annyit hangoztatott „zsidó tudás“ kérdése megoldást fog találni.“

Nos, cikkemnek csakugyan meg volt a visszhangja! Az „Egyenlőség“-ben megjelent egy nyelvöltögető förmedvény — aláírás nélkül —, de hát — *cognosco stilum*. . mindkét értelemben; ismerem a *tört* és ismerem a *stilust*, hiszen mikor most 10 éve egy ellenzéki gyűlésen tartott beszédem miatt lapjában tajtékzó dühhel nekem támadt, magasan szárnyaló szellemességgel éppen úgy „egy Gábor Ignác nevű úrnak“ aposztrofált, mint most.

Megvallom, hogy ezt most újra olvasva, ismeretlenségem sötét mélységeiből, eddigi zsidó irodalmi és tudományos közéleti munkásságom értéktelenségének megsemmisítő tudatában — in meines Nichts durchbohrendem Gefühle — bámulattal és irigykedéssel tekintettem fel arra az emberre, aki *zsurnalisztikai* tevékenységével ismertté, sőt *közismertté* tudta tenni nevét. Hogy ez a tevékenység áldásos, vagy *végzetes* volt-e a budapesti és magyarországi zsidóságra, annak megítélésével felesleges az utókort fárasztani, a kérdést a jóérzésű és jóízűsű és a zsidóság sorsáért aggodalmas szívvel reszkető közönség már rég eldöntötte...

Abban a förmedvényben — megvallom — nekem szinte imponál az a gátlástalanság, mellyel írója egy 8 nap előtt megjelent és mindenki által ellenőrizhető cikkemet elferdíteni és meghamisítani merészelte. Ennek a vakmerőségnek magyarázatát én cikkének abban a passzusában látom, mely azt hangsúlyozza, hogy a „Mult és Jövő“ csak az utódállamoknak készül“. Az „Egyenlőség“ szerkesztője — úgy látszik — azt a vágyálmát, hogy a „Mult és Jövő“ neki engedje át a magyarországi zsidó olvasóközönséget, annyi-szor álmodja, hogy végül már valóságnak véli és ebben a hitben engedi meg magának az ilyen hamisításokat.

Hogy csak néhány példát említek: Én *expressis verbis* a régi rezsim mulasztását hangoztattam és a 10 év előtt kifejtett ellenzékieskedő tevékenységemet említettem. A cikk írója a Hitközség ellen 10 év óta intézett támadásokat mond. A tendencia világos: *Captatio malevolentiae*.

Ugyanaz a célzata annak, amit az „Ojvé“-egylettel kapcsolatban mond. Annakidején e címen satirikus írásokban támadtam a „Mult és Jövő“-ben *Cion* ellenségeit. (*Ojvé Cion*), s főképpen vezérüket, aki lapjában *Sanbalat* és *Tobia* módjára gúnnyal és kárörömmel kísérte a *Palesztina*-építő munkának heroikus küzdelmeit. Ezt úgy feltüntetni, mintha én ma a Hitközséget gúnyoltam volna „Ojvé“-egyletnek, valóságos iskolapéldája a ferdítésnek és félrevezetésnek. A tendencia pedig világos, azaz nagyon is sötét...

Valamikor megírtam egy kis „dras“-sal fűszerezve:

אין מדיקין לא בבחש ולא בכוח

Amitással és hazugsággal nem lehet világosságot gyűjtani a zsidóság éjszakájában. Csak felgyűjtani lehet *herostratesi kézzel Izrael szentélyét*... És vajjon mi a célja az ilyen hamisításnak? Minek kiugorni fogadatlan prókátornak, ahol nincs támadó? A fülembé motoszkál Nestroy egy vígjátékának sokat idézett versrefrénje:

Man lügt nach rechts, man lügt nach links,
So schafft man sich Verdienste.

Ez a kétértelmű szó jó átmenetet nyújt a szójátékok kérdéséhez, melyektől támadom annyira prüszköl. Itt egy

kicsit ki kell őt oktatnom. A szójáték csak akkor „rossz vicc“, ha nincs mögötte komoly gondolat. A szójáték a legrégebbi időktől fogva a zsidó szellemességnek egyik tipikus formája. Jezsajás egyik leggyönyörűbb parabolája a a szőlőkertről egy hatásos szójátékban csendül ki:

ויקן למשפט והנה משפט לצדקה והנה צדקה

Ábrahám ibn Ezra, Juda Alcharizi, Manoello verseinek és makamáinak legszellemesebben csattanó *pointe*-jeit a szójátékok teszik. Az évszázadokon keresztül zsidó levelekben és irodalomban virágzott muziv-stílus bizonyos tekintetben szintén játék bibliai szavakkal és kifejezésekkel.

Ha tehát azt mondtam: *A krízis főoka a hipokrizis*, az nem „rossz vicc“, hanem nagyon szomorú tapasztalat, melynek leszűréséhez az „Egyenlőség“ is nem egy adatot szolgáltatott.

Volt idő, mikor a Szerkesztő úr nem volt olyan ádáz ellensége „szellemességem“-nek. A Huszadik Század annakidején sok port felkavart zsidó ankétje ellen írt és az „Egyenlőség“-ben megjelent és szójátékokkal teletüzdelt satírámhöz akkor ezt a szerkesztői megjegyzést fűzte: „Nem tehetjük, hogy itt meg ne jegyezzük, hogy ennek a pompás *travestiának* szellemes szerzője Gábor Ignác milyen kedves, régi ismerőse a magyar zsidó közönségnek. Remekművű fordításai spanyol-zsidó költőkből, zsidó irodalomtörténeti dolgozatai épp olyan jelentős momentumok a felekezeti irodalomban, mint híressé vált „Edda“-fordítása és *A Magyar Ősi Ritmusról* szóló könyve ékességei a magyar litteraturának. S mint e kis művészi satírából látszik, mestere Gábor a velőkig ható manuellei gúnynak is“.

Nem tudom, vajjon erről az írásomról is ugyanezt fogja-e megállapítani, de mindenesetre érdekes tünet, hogy a nevemet azóta újra, meg újra elfelejti. Lám: *Redactorem oportet esse memorem!* (A mondás így variálva is jó és még rímel is...)

Most még néhány szót a Népszerű Zsidó Könyvtár rossz szerkesztéséről.

Boldogult Bánóczi professzorom és szerkesztőtársam helyett és magamért igazán restelkednem kell, hogy *Goldziher*, *Blau* Lajos, *Heller* Bernát, *Kiss* Arnold, *Fischer* Gyula, *Alexander* Bernát, *Hevesi* Simon, *Mahler* Ede, *Geiger* Ábrahám stb. munkáival kellett beérnünk és nem voltunk képesek kiválóbb munkatársakat szerezni sorozatunknak. De azért voltak, akiknek így is tetszett, sőt maga az „Egyenlőség“ szerkesztője vállalta könyveink terjesztését lapjának apparátusával, persze minden rizikó nélkül és jutalékul mindössze 50%-ot kötött ki magának a bruttó bevételből. A félév leteltével visszavonult az üggyől. Úgy látszik, nem tartotta elég lukratívnak az üzletet. — No és a szent cél? Az ifjúság zsidó műveltségének ügye? Ugyan, ugyan! Ezek a motívumok csak a vezércikkbe valók. A gyakorlatban: *business is business!*...

Végül még egyet, amivel aztán egyszer s mindenkorra lezárom ezt az áldatlan polémiát. (*Que diable allais-je faire dans cette galère?!*). Ha a Népszerű Zsidó Könyvtár 21 kötete rosszul volt szerkesztve, szerkesszen a Szerkesztő úr jobbakat. Ő nem lesz kénytelen — úgy mint én — anyagi áldozatokat hozni, mert bizonyára meg fogja kapni a szükséges szubvenciót, hiszen a zsidó irodalom és tudomány terjesztésének problémája most égetően aktuális. És ha majd sikerül neki olyan 21 kötetes sorozatot megjelentetni, mely legalább megközelíti a Népszerű Zsidó Könyvtár nivóját, ezzel oly érdemeket fog szerezni, hogy *expíálhatja* vele egész eddigi zsidó közéleti tevékenységét.

UJ KÖNYVEK

AZ IMIT EZIDEI ÉVKÖNYVE, dr. Szemere Samu kitűnő szerkesztésében még a szokottnál is értékeesebb tartalommal jelent meg. Aki ezt a könyvet figyelemmel áttanulmányozza, valóban sokirányú tudással gazdagodik és a zsidó kultúra széles területeire nyer bepillantást. Az Évkönyv tudományos közleményei népszerű formában az exakt, tudományos kutatás sok eredményét tárják fel az olvasó előtt. Dr. Guttmann Mihály, a budapesti rabbiszeminárium rektora: „Idegen jogrendszerek érintkezési pontjai a Talmudban“ című nagyértékű tanulmánya irodalmi utalásokkal teszi érdekessé és népszerűvé. Dr. Krausz Sámuel ma különösen aktuális, általános érdeklődésre számot tartó cikkében Salamon királyról, Sába királynőjéről, a kettőjük köré fonódó hagyományról és az abesszin királylegendáról ír. Dr. Pollák Miksa a Bibliának Madách Imrére való mély hatását mutatja ki. Ugyanebben a tárgykörben mozog Mohácsi Jenő cikke: Az Ember Tragédiája és a zsidók. Dr. Patai Rafael a budapesti rádióban tartott Palesztinát ismertető előadását közli. Dr. Fürst Aladár R. Éger Akiba egyéniségét méltatja. Kunos Ignác, Kolbach Bertalan, Horvát Henrik, dr. Zsoldos Jenő, dr. Telegdi Zsigmond, dr. Naményi Ernő, dr. Hahn István egytől-egyig értékes és érdekes írásai szolgálják az Évkönyv tudományterjesztő és népszerűsítő célját, míg a szépirodalmat Várnai Zseni, Hajnal Anna, Monostory Ada, Sándor Julia versei, Sass Irén és Csermely Gyula novellái képviselik. Az elmúlt év történetét, ezt a megrendítő krónikát, a német és lengyel zsidóság tragédiájára és a palesztinai helyzetre való különös tekintettel igen érdekesen összegezi Grünwald Fülöp. Wertheimer Adolf emelkedett elnöki megnyitója ezúttal is méltó képet ad az IMIT sokoldalú működéséről.

DR. LEITNER MIHÁLY: A BIBLIA MINT A CIVILIZÁCIÓ ÖSFORRÁSA ÉS A ZSIDÓSÁG. Dr. Leitner Mihály nagy talmudi felkészültséggel, 50 évvel ezelőtt a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézetbe lépett be. Érettségi után a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi fakultására iratkozott be. Erdélyben folytatott ügyvédi gyakorlatot. Vonzalmát és szeretetét a héber tudományok iránt mindvégig megőrizte. Ezekben való bűvárkodásának gyümölcse ez a tanulmány. Szerző a civilizáció fogalmának abból a meghatározásából indul ki, hogy az nem egyéb, mint a tudás alapján megnyilvánuló azon törekvés, hogy a természetben nyugvó energiakészletekből minél nagyobb mértékben alakítsunk át humánus módon olyan mozgó energiákat, amelyek az egész emberiség közös céljait szolgálják. A civilizációnak tehát két főkritériuma van: a tudományok alapján végzett céltudatos munka és a humanitás. Kutató éles szemmel vizsgálja a Biblia törvényeit, amelyeknek egyedüli céljuk, hogy az embert jóvá és boldoggá tegyék, hogy kihámozza azokból azt a magot, amelyből ez a civilizáció kisarjadzott. E célból a Biblia parancsolatait és törvényeit két főcsoportra osztja. 1. Olyan törvények, amelyeknek a földi bíróság is érvényt szerezhet. 2. Erkölcsi törvények. Ezen két főcsoport keretében tárgyalja a Biblia parancsolatait és törvényeit gyakran egészen új meglátással és szellemes magyarázattal. A füzet, amely vonzó stílusban és zamatos magyarsággal domborítja ki a Biblia örökérvényű szépségeit, alkalmas arra, hogy az olvasó lelkét közelebb vigye a Bibliához. A füzet ára 60 lei. Megrendelhető szerzőnél: Cluj, Str. Memoranduli 10.

Dr. Lichtmann Mór, rabbi.

HETÉNYI-HEIDELBERG ERNŐ: „Könnyek és énekek“ címen adta ki verseinek gyűjteményét, amelyek között számos igaz élményből fakadó, érzéstől áthatott költemény található. A verseskötet szép kiállításban jelent meg.

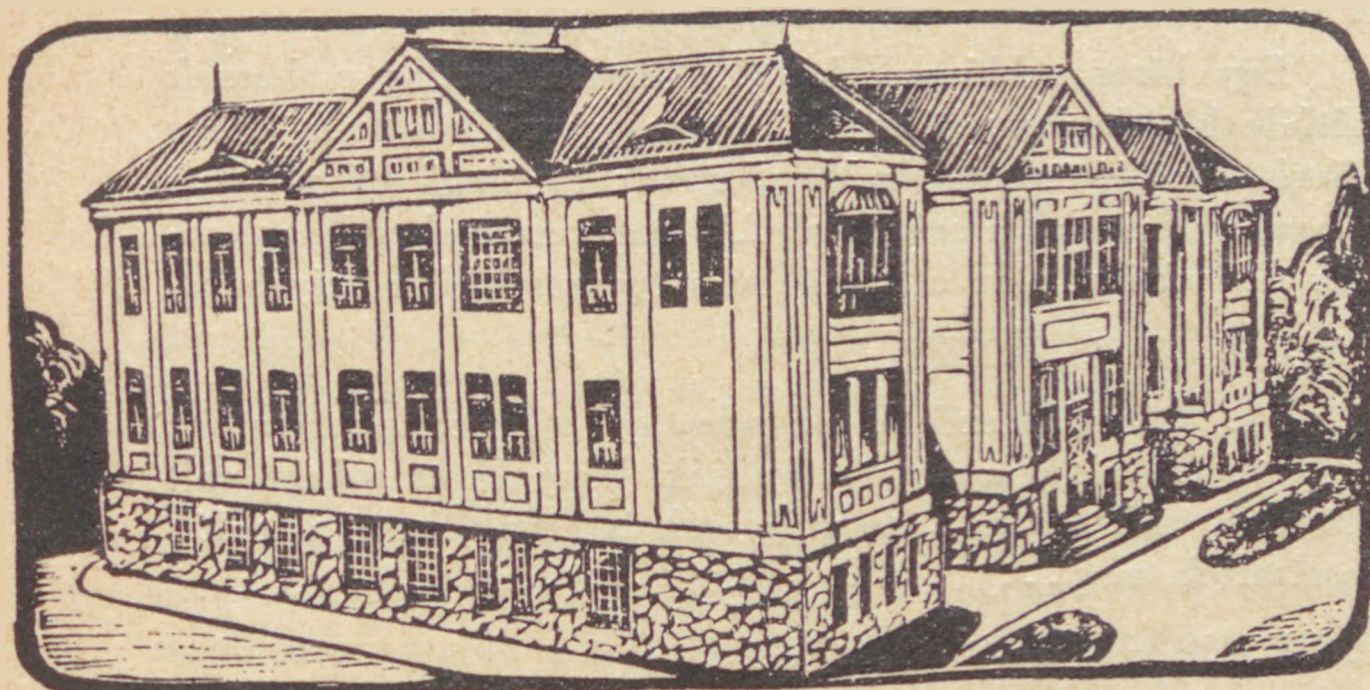
DR. GUTTMANN SIMON: ÓSI SZÖVETSÉG. A zomboriak főrabbija tudományos alapossággal, a mű jelentőségének tudatában látott neki a „Perek“ magyarázatának, az Atyák fejezeteinek, melyeket szombat délutáni okulásul 2000 év óta kommentálnak és analizálnak a zsidó gyülekezetekben. Alig van még egy része a Biblia utáni zsidó írásoknak, amely annyira áthatotta volna a zsidó életet, ezt élvezik, ezen okulkak, ezen gondolkodnak, magyarázzák a házban, iskolákban, templomokban. Guttmann dr. a mai zsidó lelki világához idomította az atyák fejezeteit, kiemelte belőle mindazt a tanítást, amit a ma embere levonhat belőle és értékesíthet, a zsidó élet tartalmának gazdagítására és lelki fundamentumának erősítésére.

DR. BERNSTEIN BÉLA FŐRABBI néhány szombati prédikációját adta ki németül. Értékes gondolatok, választékos nyelv, szuggesztív, meggyőző erő jellemzik ezeket a szónoklatokat, amelyek bizonyára mély és maradandó hatást váltottak ki a hallgatókból. Így olvasva is tiszta lelki gyönyörűséget és felemelkedést jelentenek.

DR. KECSKEMÉTI LIPÓT: HALOTTI BESZÉDEK. Kecskeméti Lipót egyik művében sem kapjuk ilyen teljességben az embert, mint ezekben a beszédekben. Azt a nagyvonalú, ösztönös pszichológiával dolgozó, megértő lelkipásztort, aki szinte ideális magasságba emelkedik akkor, mikor lehajlik a gyászolókhöz, mikor érbe kíváncskozó mondatokkal rajzolja meg az elköltözöttet. Nem Jeremiás emberfeletti alakjának álmodója, nem a nagy filozófus szól itt hozzánk, de az élet ismerője, a családi kapcsolatok sokféleségének, a szenvedések legmélyebbjének ismerője, a mély sebeket hordozó és takargató, a mindent megértő ember. Mintha a Kecskeméti Lipót egyéni stílusa, ezek a rövid, tömör természetességükben is szinte faragott mondatok éppen a klasszikus gyászbeszéd számára teremtdtek volna. Ünnepeyesség, az érzés ünnepeyessége, a nagy szív ünnepeyessége árad minden sorából. És minden sir Őt idézi, a nagy papot, aki maga is elköltözött és mégis ott van közöttünk. Mert igazság a szó: „Non omnis moriar.“

„MÉG MINDIG...“ NOVELLÁK. *Bazilay István*, a fiatal szerző novelláiban friss a hang, de emögött a friss hang mögött jelenvalók az élet komoly, nehéz problémái. Többnyire fiatal emberekről ír, ezeknek világa fekszik legközelebb szívéhez — és e fiatal embereknek ma oly sok nehéz, megoldatlan kérdésük van. Ha pedig ezek a fiatalok zsidók, akkor minden teher megduplázódik, minden problematika a négyzetre szökken. Úgy illene, hogy ebben a fiatal világban főképp az eszméken legyen a hangsúly, a szerelmen, a tanulmányokon, a Palesztina-gondolaton, amelyet meg kell védeni néha még a szülői ház ortodox szellemétől is. Ki tehet róla, hogy mindebbe beleszól a nyomor, hogy a házbérért, a tolakodó szobaasszonytól való szabadulásért a jó kék ruhát kell elzálogosítani. Ki tehet róla, hogy a tavaszi szél, a tavaszi záporosó méla hangulatában ilyen mondatok szakadnak a fiatal zsidó filozófus ajkán: „A mi igazságunk, hogy mi is emberek akarunk lenni, de úgy, hogy előbb emelt fővel lehessünk zsidók...“ Szép és igaz e mondat, de szomorú, hogy beteljesedése oly mesz szíre sodródott előlünk. Értékesek, érdekesek Barzilay István novellái, egyéni írói látás nyilatkozik meg egyéni stílusban és mindezek felül: van mondanivalója, érdemes elgondolkodni felette.

R. N. COUDENHOVE-KALERGI: EUROPA OHNE ELENDE (Paneuropa Verlag. Paris—Wien—Zürich, 1936). A páneurópai eszme lelkes előharcosának új könyve néhány beszédét, továbbá három nagy páneurópa-politikusnak. Briandnak, Dollfussnak és Masaryknak a jellemzését tartalmazza. A könyv iránya ugyanaz, mint a szerző előbbi munkáié: céltudatos küzdelem a békéért Páneurópán keresztül.

ZSIDÓ KÓRHÁZ-EGYESÜLET

MEGNYILT A SATUMAREI (SZATMÁRI) ZSIDÓ KÓRHÁZ

A napokban nyílt meg a szatmári zsidó kórház, amely a betegek számára új reményforrást jelent. A megnyitást megelőző orvosi bemutatáskor a helybeli és vidéki orvosi kar tagjai tömegesen keresték fel a kórházat, hogy azt megismerjék, mielőtt a betegeket oda beutalnák. Az orvosok legnagyobb meglepetésüknek adtak kifejezést, amikorra a ragyogó tisztaságban tündöklő világos, levegős kórtermeken és jól felszerelt, kényelmes betegszobákon, valamint a modernül berendezett műtőterem és a megfelelően felszerelt konyhák, fürdőszobák és egyéb helyiségeken mentek keresztül.

A szatmári zsidókórház több mint évtizedes erőfeszítés után jutott el a megvalósulás mostani stádiumába. A több mint évtized előtti alapítást követő pénzügyi és építési tevékenységet, melynek élén csengeri Mayer Sándor földbirtokos, mint elnök működött dícséretes buzgósággal, a gazdasági viszonyok rosszabbodásával olyan ellanyhulás követte, hogy már attól kellett tartani, hogy a nyolcmillió beruházással tető alá hozott hatalmas egyemeletes épületet nem lesz lehetséges rendeltetésének átadni, sőt el is vész a zsidó közület számára. Azonban másfél éve a kórházegyesület választmánya reorganizálódott és újból működni kezdett és ernyedetlen, céltudatos munkával az építkezést befejezte és annak alagsorában és földszintjén a kórházat teljesen berendezte. A 32 ágygal megnyílt kórház azonban máris szűknek bizonyult, miért is a kórházegyesület választmánya az agilis és áldozatkész Reiter Mór elnökkel az élén hozzáfogott az emelet berendezéséhez, hogy a kórházi ágyak száma megkettőztessék.

A kórház élén dr. Fekete Samu igazgató-főorvos mellett dr. Lasz Gyula és dr. Reich Izidor osztályvezető és dr. Mandel Ferenc rendelő főorvosok és a helybeli orvosi kar számos kitűnősége vállaltatott működést fejtenek ki.

A kórházépület 1200 négyszögletes kert közepén van, úgyhogy valósággal szanatóriumnak hat. Ennek köszönhető, hogy máris nagy népszerűségnek örvend és az ország határain túl is érdeklődést kelt azokban a körökben, melyeket valamelyes emlékek fűznek Szatmár városához és vidékéhez. A kórház fejlődése tehát a legszebb auspiciumból indul meg.

Dr. S. M.

A MULT ÉS JÖVŐ ÉS A „TEVERE“

A római „Tevere“ átvette a Mult és Jövő októberi számából Prato nagyrabbi beszédét, amely gyönyörűséget szerzett hallgatónak és olvasónak egyaránt. A „Tevere“ messzemenő kombinációkat fűz a nagyszerű beszédhez, melyet egyes részek kihagyásával tendenciózusan állít be. Holott az egész beszéd világos dokumentuma volt annak, hogy Pratóban az öntudatos zsidó lekipásztor mellett az igaz olasz patrióta szól, aki büszke az új Itália vívmányaira és a fasiszta kormány iránt való mélységes háláját fejezi ki Budapesten is, amiért a zsidóságnak teljes szabadságot biztosít, még a Palesztina-munkában is, melyet az olasz zsidóság főképp kulturális téren támogat. Prato főrabbi tízéves alexandriai működése alatt is az olasz politika és kultura lelkes híve volt. Ennek elismeréséül kapta a „Grande Ufficiale“ kitüntetést, amellyel excellenciás cím jár. És pesti beszédéből is kiérezte, hogy Itália érdekeit akarja szolgálni, amikor annyira kiemelte az olaszországi zsidóság teljes egyenjoguságát a fasiszta kormány alatt. Hogy emellett a Palesztina-építés ügyét is lehet szolgálni, csak azt igazolja, hogy az új Itália nem kifogásolja a cionizmust, különben egy tollvonással betiltaná, ahogy ez Oroszországban történt. Tény, hogy a palesztinai importban első helyen áll Olaszország, a Palesztina felé irányuló forgalom túlnyomó részt olasz hajókon bonyolódik le. Az olasz cionisták tehát olasz hazájuk ügyét szolgálják, amikor ezt a kapcsolatot kifelé is dokumentálják. Az Olaszországban megjelenő kitűnő cionista hetilapot, az *Israelt*, szintűgy a „Davart“, nem is kritizálja az olasz sajtó. Csak a Mult és Jövő-ben megjelent pesti beszédet igyekeznek a „Tevere“ Prato főrabbi és az olasz zsidók ellen kihasználni. Amiből talán arra lehet következtetni, hogy ez a Tevere-cikk nem annyira római, mint inkább — pesti termék volt és részben a tudósító túlfűtött fantáziájából fakadt.

—o—i—

Kétágyas szoba a szatmári zsidókórházban.

TOLLHEGYRŐL

ÖTSZÁZMILLIÓ BIBLIA.

A British and Foreign Bible Society jelentése szerint az év végéig *ötszáz milliót* fog tenni az általa különböző nyelveken kiadott bibliák példányszáma. A legvadabb ausztráliai és afrikai törzsek nyelvén is kiadták a könyvek könyvét, hogy ne mondjuk: a zsidók könyvét. Ekkora arányú elzsidósítása a világnak valóban példátlan. Nem csoda, hogy a nemzeti szocializmus a Bibliát bojkott alá helyezi.

MI LETT A MEYER-LEXIKONBÓL!

Valamikor a legnépszerűbb kézikönyv volt, minden tudományok tárháza és tárgyilagos továbbítója. A Harmadik Birodalomban ezt is „gleichschaltolták”. A lexikonból „Allbuch” lett, ami igen dícséretreméltó újítás, de kevésbé dícséretreméltó, hogy pl Einsteinről, aki azelőtt a Kaiser Wilhelm Institut díszeként szerepelt a lexikonban, most az „Allbuch” így emlékezik meg:

„A zsidó Einstein mindig szalonbolsevik tevékenységet fejtett ki. Felfedezője az abszurd relativitási elméletnek, amelyet csak a zsidó világsajtó propagandája fűjt fel jelentőssé, de az elméletnek nincs semmi értéke, minthogy nagyon elvont fogalmakon épült fel.”

Ezzel aztán el is van intézve a „bolsevik Einstein”. Még egyszerűbb a „házasság”-ról szóló címszó, mely szerint: „házasság ugyanabból a fajból való férfi és nő egyesülése”. Talán még rövidebben: „árja férfi és nő egyesülése”.

„KEREN HAJESZOD ÉS CSALÁDVÉDELEM.”

Abból az egyszerű tényből, hogy véletlenül az országos családvédelem kiállítás előkészítő irodája ugyanabban az Andrassy-úti házban volt, ahol a Pro Palesztina, a Magyar Cionista Szövetség, Keren Kajemeth és Keren Hajeszod irodái vannak, egyik jobboldali lap a legmesszebbmenő következtetéseket vont le. Lefényképeztette a kaputáblát, mint „koronatanút”, hogy itt belső összefüggés van. A pesti hitközség által dr. Deutsch Ernő kitűnő rendezésben kiállított zsidó családvédelmi részt pedig egyszerűen „Ébredj Palesztina” címmel közli jól sikerült fotográfiában, amelyen a Magyar Zsidó Múzeumból díszül kölcsönzött nagy *menóra* a tanú, hogy itt világosan „cionista propagandáról” van szó, semmi egyébről. Az országos gyermek- és családvédelem, a katolikus, a protestáns egyaránt csak — keret a Keren Hajeszod részére.

BUENOS AIRESBEN IS?

Egy buenos-airesi zsidó előkelőség írja, hogy néhány hétre Palesztinába utazik, mert legalább *néhány hétig nem akarja érezni másodrendű polgári mivoltát*, mely érzést az argentinai zsidóság az ottani Göhbels-propagandának köszönheti. Ime, a rossz gondolat gyorsabban szárnyal minden jónál és átrepül messze határokon és tengereken...

JAPÁNBAN IS?

Japánban alig van zsidó egyáltalában. De az antiszemitizmus már jelentkezik. Egyes lapok „nemzetközi zsidó veszedelemről” értekeznek. És természetes, hogy Kinának Amerika és Oroszország zsidói szállítanak fegyvereket. A „zsidó kapitalizmus” és a „zsidó bolsevizmus” szövetséget kötött Japán ellen.

ÉS SPANYOLORSZÁGBAN?

Franco rádió-előadója, Queipo de Llano tábornok, kijelenti, hogy Spanyolországban nem polgárháború dúl, hanem „a zsidóság háborúja a világ ellen”. És idézte „Cion bölcsei” meséjét, mely szerint minden zsidó jövedelmének tizedét a „Káhal”-nak adja, a bolsevista „zsidó világuralom” alapítási költségeire, amire eddig már pontosan 41.181.399.952.000 pezeta gyűlt össze!

ZSIDÓ HUMOR

A GAZDAG EMBER KÉT KÖVE

Egy híres rabbi mondotta: „Minden gazdag embernek kétféle kövek vannak birtokában: egyszerű kövek és drága kövek. Aki jó az emberekhez, annak egyszerű kő van házában és drágakő a szívében. Aki rossz az emberekhez, annak drágakő van az otthonában s egyszerű kő a szívében...”

MÉG AZOK IS HISZIK

Dr. Simon Bernfeld mondotta: „Vannak keresztény tudósok, akik azt a nézetet vallják, hogy Jézus sohase volt élő alak, csak legenda, de még ezek is hiszik, hogy a zsidók feszítették meg...”

A SZOMBATI HAL ÉS A TITOK

A póznai R. Zalman földbirtokos volt, aki nem szerette a chászidokat. Egyszer a tanyán hozzá került szombatra egy chászid, aki mindjárt érdeklődött, lesz-e itt, távol a várostól hal a szombat tiszteletére?

— És ha nem? — kérdezte R. Zalman.

— A kabalista könyvek szerint nagy titok rejlik a szombati halevésben — felelte a chászid.

Péntek este mindenki elé tálaltak nagy porció hal-szeleteket, a chászid elé csak egy picinyke kis halacska tettek. Így történt mindhárom lakománál. Végül a chászid nem állta meg, hogy meg ne kérdezze, mi a megkülönböztetés oka?

— Nagyon egyszerű a magyarázat — felelt R. Zalman. Az asztal körül ülők azért ettek halat, mert szeretik, tehát igyekeztem minél jobban kielégíteni őket. Te azonban azt mondtad, hogy csak azért eszed a halat, mert mély titok rejlik benne, hát ki tudhatja, hogy a hal melyik részében rejlik a titok?

A FÁK ÉS A LEVELEK

A briszkai Rabbi Chajimnak bemutatnak egy nagy matematikust.

— Mondd meg nekem, — kérdezte tőle — van-e a világon két fa, amelynek pontosan ugyanannyi levele van?

A matematikus zavarba jött, mire Rabbi Chajim így szólt:

— Biztos, hogy van sok fa, melynek ugyanannyi a levele, mert hiszen sokkal több fa van a világon, mint amennyi a legtöbb levél a legdúsabb fán.

A SZASZOVI CADDIK MONDOTTA:

— Akinek nincs a nap huszonnégy órájából kettő, amely az övé, az nem is ember...

Ugyancsak ő mondotta:

— A balga mondja, amit tud, a bölcse tudja, amit mond.

Keleti és l-a magyar

perzsa szőnyegek,

antik butorok, csillárok,
ajándékoknak alkalmas dísz tárgyak
l e g o l c s ó b b a n

ANTI KART R.T.-nál

IV., Pilvax-köz, Városház-utca 14. Telefon 18-44-11

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

ARADI REFORM

A zsidó élet magárautaltsága az események egymásra-torlódásából újabb és újabb eredményeket mutat fel. A hitközségek átveszik ismét régi szerepüket, amikor nem-csak a hitélet hástyaín állnak őrt, hanem a szociális gondoskodást is hatáskörükbe vonják. Erdély-Bánát területén az Aradi Hitközség volt az, amely a kezdeményezés útjára lépett; elnöke, *Lakatos Aladár* javaslatára maga kíván gondoskodni a területén működő népjóléti intézményekről. Nem tagdíjak, adományok, gyűjtések formájában óhajtják előteremteni a szükséges anyagiakat, hanem az *egyenlő teherviselés alapján kiszabott adóból*. A templomi adományozások rendszere egyrészt bizonytalanná teszi ezeknek az intézményeknek fenntartását, de bő lehetőséget nyújt a közterhek alól való kibúvársra. A templomi adományozás nagyrészt az *emberi hiúság* megadóztatása, s az a jámbor hívő, aki egész éven át szorgalmas templomjáró, nagy ünnepeken nem részesül az *alijával* való megtisztelésben csak azért, mert szegénysorsú. A jobbmódú, aki talán csak az őszi ünnepek alatt jár templomba, biztosan számíthat erre a megtisztelésre, mivel a várható adományra számítani *kénytelen a hitközség*. A gyűjtések beszüntetése különösen előnyös azokra, akiket eddig a legkülönbélebb címeken kerestek fel az adományokért. Akik eddig támogatták a közületeket, megtakarítanak, mert adójuk nem lesz oly magas, mint eddigi adójuk és adományaik összege együttesen. De akik eddig sohasem áldoztak semmit s az esetleg nekik elküldött alija-jegyet borraavalószámba menő adománnyal visszaküldték, *kénytelenek lesznek kivenni részüket az arányos kötelességteljesítésből*. Így törvényes eszközzel lesznek kényszeríthetők a demokratikus és humánus szellemű zsidó közösséggel való együttműködésre.

Impozáns módon nyilvánult meg a teljes helyeslés, a megértés, amit az bizonyít, hogy 44 képviselőtestületi tag közül 39 szavazott mellette.

Elhatározták még egy *kultúrház* alapítását, amely hivatva lesz a világi kultúra értékeit megismertetni a zsidósággal. Ifjúság és felnőttek iskolán kívüli képzése, nép-egészségügy, művészeti termékek népszerűsítése lesz a kultúrház feladata. Nagyvonalúnak ígérkezik a *zsidó könyvtár*, amely a Hitközség egyik legmaradandóbb alkotása.

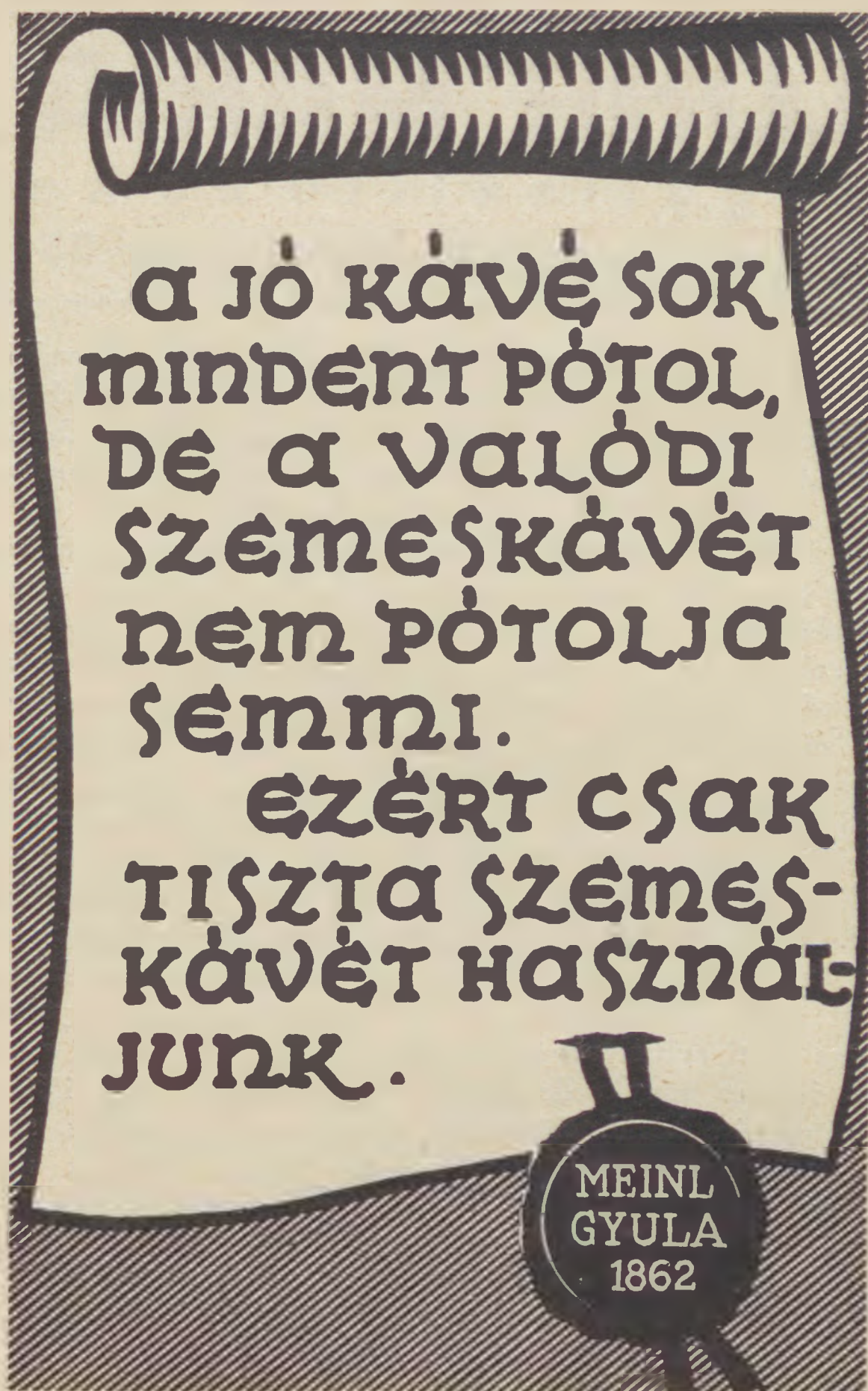
Röviddel a képviselőtestületi gyűlés után, nyilatkozott az elért eredményekről *Lakatos Aladár* hitközségi elnök. Bizakodó, tetterekész volt a nyilatkozat, alapgondolata ez: megvalósítani azt a sokat emlegetett zsidó szolidaritást. Ezt pedig az egyes emberekben rejlő szociális erők egyesítésével, kollektív felelősségérzettel, *arányos teherviseléssel* lehet csak megvalósítani. Szervező és nevelő munkával.

Az adóemelés csak *látszólagos*, a szegényedés felé haladó zsidóság adományokból már nem tudja fenntartani sem jótékonyági intézményeit, sem kulturális vagyonát. A kultúrház pedig az antiszemita hadjárat ellen lelki fegyverekkel szereli fel a szorongatott zsidóságot. Dr. *Vág-völgyi Lajos* főrabbi szemináriumai, a művészesték, a zsidó könyvtár fogják szolgáltatni ezeket a védőeszközöket.

Egész Erdélyben nagy visszhangra találtak az aradi reformtörökvések. Országsszerte helyeslik a zsidó hitélet e korszakalkotó lépését, amelyet valószínűleg még sok más hitközség fog követni.

Gál István

HEBRAISTÁK FIGYELMÉBE ajánljuk, hogy folyó-iratokra, tankönyvekre, tudományos (biblia magyarázat) és szépirodalmi művekre rendeléseket felveszünk. Szíves megrendeléseket „DAAT” irodalmi intézet *Tel-Aviv, Rothschild bulv. 88, Erec Jisrael*, kérünk.

DR. WEISZ PÁL DEBRECENI FŐRABBI BEIKTATÁSA nagy ünnepe volt a debreceni hitközségnek, de részt vettek benne az ország más zsidó gyülekezetei is, akik elküldték képviselőjüket a kiváló fiatal pap beiktatására. Az Ifjak Dalkörének zoltáréneke után a templomi ének-kar köszöntötte a főrabbit, Friedländer Imre és Ehrenfeld Artur főkántorok vezetése alatt. *Ungár Jenő* hitközségi elnök tartalmas üdvözlő beszédben tolmácsolta a hitközség ragaszkodását új lelki vezéréhez. Dr. *Bernstein Béla* nyiregyházi főrabbi a magyarországi statusquo hitközségek országos egyházi elnöke avatóbeszédével a rabbi hivatását vázolta a mai súlyos problémák közepette. Dr. *Weisz Pál* székfoglaló beszéde mintegy foglalatát adta annak az esz-

Újdonság!

Most jelent meg!

II. kiadás!

Zsidó Háziasszony Könyve

Legújabb kóser szakácskönyv és háztartási utmutató.

Tartalmaz közel 1000 kipróbált kiváló ételreceptet. Pészachi konyha. Purimi sütemények. Diétás konyha.

Kezdő fiatalasszonyoknak, tapasztalt háziasszonyoknak egyaránt nélkülözhetetlen! Legalkalmasabb ajándék!

Ára díszes egészvászonkötésben . . . P 4.80

Az összeg előzetes beküldése ellenében portómentesen szállítja **Ábrahám Márton könyvnyomdája Kecskemét.**

LOHR MÁRIA „Kronfusz“

v e g y t i s z t i t ó é s k e l m e f e s t ő

Gyár és központ: **VIII., Baross-utca 85** * Telefon: 1-302-37

mekörnek, melyben az új főrabbi a zsidó etikát és vallási hagyományt szolgálni óhajtja. A hívek nagy lelkesedéssel hallgatták az értékes gondolatoktól átitatott programbeszédet. Az avató ünnepen képviselve voltak az összes hatóságok, egyházak *Makláry* püspökkel az élén.

TÓRA ÉS MUNKA JESIVA. A hlohovecz-galgóczi hitközség dr. *Rosenfeld* Izidor elnökkel és *Schwarcz* Mózes főrabbiival az élén, igen értékes eszmét valósított meg. Megalapítottak a főrabbi vezetése alatt „*Jesiva Tóra wa-Awoda*” címen egy intézményt, melynek célja, hogy a zsidó ifjúságnak eszközöket és lehetőségeket adjon *produktív kiképzésre, vallási neveléssel párhuzamosan*. Főképp abban különbözik más Talmud-iskoláktól, hogy *szakszerű ipari és mezőgazdasági kiképzést* nyújt a növendékeknek, modern pedagógia és higiénia párosul a hagyományos vallásos élettel. A növendékek az intézethez csatlakozó *internátusban* nyernek elhelyezést. A *héber nyelvoktatás* mellett kiképzést nyernek *angolban* és más világnyelvben. A gyakorlatra ipari műhelyekben és nagy birtokokon tesznek szert. Az intézet nagy érdemeket fog szerezni a zsidó ifjúság átrétegzése körül. Különösen a jesiva növendékeket, akik Palesztinába akarnak kivándorolni, fogja céljukhoz segíteni.

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSA ÚJPESTEN. A dr. Vernetianer Lajos közművelődési egyesület elnöksége nevében *Reisz* Gábor üdvözölte az előadót, majd felolvasott Jezsás prófétából egy víziót Jeruzsálem felépüléséről, amivel mindjárt meg is adta a hangulatot dr. Patai József előadásához, melyet „Balfour-deklarációtól a jeruzsálemi tudományos akadémiáig” címmel tartott. Utána *Ascher* Oszkár szavalta *Gabriel Ekron* „Balfour”-ódáját, Patai József „Herzl”-versét, Patai Éva, Somlyó Zoltán és Kosztolányi Dezső verseit nagy hatással. Befejezésül *Reisz* Gábor ismét egy Jezsás-részletet olvasott fel, ami igen helyes és követséreméltó újítás a zsidó esték rendezése terén.

SOMLYÓ ZOLTÁN EMLÉKEST. Somlyó Zoltánuk barátai december 19-én, vasárnap este fél 6 órai kezdettel irodalmi eseménynek ígérkező estet rendeznek a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. Előadást tart: *Karinthy* Frigyes. A költőt méltatják: *Barát* Endre, *Csergő* Hugó, *Patai* József. Szavalnak: *Ascher* Oszkár, *Baló* Elemér, *Beregi* Oszkár, *Harsányi* Ilona, *Kelen* Dóra, *Torday* Judith és *Zádor* Mária. Énekelnek: *Holló* Klára, *Medgyaszay* Vilma, *Sólyom* Janka. Zongoránál: *Buday* Dénes, *H. Heidelberg* Albert. Konferál: *Sümei* Andor. Művészi rendező: k. *Réti* Sándor. Az est egész jövedelme a költő özvegyét és árváját illeti, akik méltán számíthatnak *Somlyó* Zoltán barátainak fokozott érdeklődésére. Jegyek kaphatók *Rózsavölgyinél*, *Szervita-tér 5*, a Zeneakadémia portájánál és a Program jegyirodában, *Rákóczi-út 51*.

„HÉBER HUMANIZMUS.” A „*Jüdische Rundschau*” egyik legutóbbi számában vezércikk jelent meg „*Leben über den Tag hinaus*” címen *Kurt Löwenstein* tollából. Azt a nagyfontosságú problémát veti fel, hogy csak a héber humanizmus lehet talaja az új zsidóság fejlődésének ép úgy, ahogy más népek a klasszikus világhoz való szellemi visszatérés útján jutottak el a reneszánszhoz. A zsidóságnak vissza kell térni az ő antik világához és ahhoz a multhoz, melyből szellemi erejét merítette és amely újjászületésének igazi forrása. Fel kell kutatni a zsidó kultúrkincsekben rejlő erőket, hogy az asszimilációtól fenyegetett zsidóság ne essen a levantinizmus veszélyébe. Csakis fokozott szellemi produkció nemesítheti meg a zsidóság új nemzeti mozgalmát, hogy az új zsidó generáció visszanyerje önérzetét, melyet már elveszíteni kezdett. A zsidó multban gyökerező szellemnek legfőbb feladata ez.

NŐI-, FÉRFI- ÉS GYERMEK-

PIZSAMÁK ÉS PONGYOLÁK

A LEGNAGYOBB VÁLASZTÉKBAN

SZÉKELY JENŐ

IV. PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9. SZ.

Orth. kóser házikoszt

házhöz szállítva **MANDEL, Garai-tér 17.**

Telefon: 145-077. (A már rég elismert
hévizi Mandel vendéglős.)

Siremlékek

n a g y v á l a s z t é k b a n

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

„IFJAINKKAL ÉS ÖREGEINKKEL”

ZSIDÓ IMAKÖNYV.

MAGYARRA KORSZERŰEN ÁTÜLTETTE: Dr. FÉNYES MÓR.

Az ősi Szövetség.

Az atyák mondásai

Kiadja: **Steiner Árminné**

מכר ספרים

imakönyv- és kegyeskereskedő

Budapest, VI. Király-utca 8.

Telefon: 123-806.

SZEGŐ BÉLA ELŐADÁSA Székesfehérvárott nagy sikerrel folyt le. Megjelent a hitközség egész előjárósága dr. *Löwy Károly* kormányfőtanácsos, hitk. elnök és dr. *Szegő Miklós* alelnök, községkerületi elnök vezetésével. Dr. *Havas József* főorvos, előjáró megnyitója után *Szegő Béla* ismertette a Palesztina körül lezajló eseményeket és a Palesztináért való munkára hívta fel a székesfehérvári zsidóságot. Az előadásért dr. *Hirschler Pál* főrabbi mondott köszönetet.

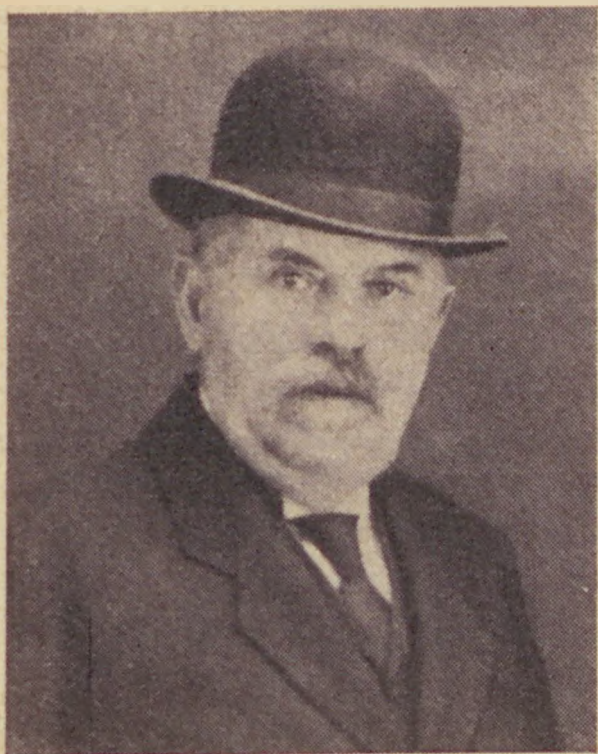
A **BUDAI IZR. NŐEGYLET**, mely *Baracs Károlyné* elnöklete alatt fejti ki nagyszabású működését, elérkezett századik jubileumához, melyet új otthon avatásával ünnepelt meg. Méltatására legközelebb visszatérünk.

A **PANKOTAI HITKÖZSÉG** a napokban ünnepelte *Sonnenschein Éliás* főrabbinak 25 éves papi jubileumát díszközgyűlés keretében, melyen a főrabbi érdemeit méltatták a hitközség vezetői és különböző intézmények küldöttségei. A pankotai kerületi főrabbi *Pozsonyban* végezte tanulmányait, ahol *Simcha Bunem* és *Akiba Szófér* tanítványa volt. A háború alatt a 15-ik hadosztálynak tábori lelkesze volt három éven át. A Palesztina-munkában tevékeny részt vesz, míg felesége a Wizoban buzgólkodik. A hitélet fellendülése körül jelentős érdemeket szerzett. Kultúrházat építettek, amelyben előadásokat tart a héber irodalomról és a zsidó történelemből.

A pankotai kerületi hitközség díszközgyűlésén *Herzka Ármin* kerületi elnök díszes emléklapok nyújtott át, üdvözlő beszéd kíséretében. Az előjárókon kívül, egyházaik nevében *Schuster Tamás* plébános, *Szilágyi Imre* református lelkész, valamint *Szólász evang. egyházgondnok* köszöntötték *Sonnenschein* rabbit. Végül *Gál István* tolmácsolta a Mult és Jövő üdvözlését.

BEREGSZÁSZ VÁROS TÁRSADALMÁT WEISZ SÁMUELNEK, a több mint száz év óta fennálló „Beregszászi

Chevra Kadisa“ nagyerdemű elnökének november 19-én, 78 éves korában történt elhunytával súlyos veszteség érte. Lelkiismeretes és példás vezetése alatt a chevra kadisa úgy erkölcsi, mint anyagi tekintetben olyan színvonalra emelkedett, hogy a Kárpátaljának egyik legtekintélyesebb karitatív intézményévé vált. Weisz Sámuel kezdeményezésére vette fogadathat a szentegylet egy *aggokháza* felállítását is, melynek alapját gazdag adományával ugyancsak ő vetette meg. Az utóbbi években élete egyik legfőbb céljává ennek az intézménynek tető alá juttatását tűzte ki, de közbejött súlyos betegsége, mellyel a magas-korú férfiú már nem tudott megküzdeni, ennek a nemes tervének a véghezvitelében megakadályozta. Temetésén nemzetiségre és felekezetre való különbség nélkül, osztatlan nagy részvét nyilvánult meg.

Függönyök, függönykelmék, finom kötöttárúk, fonalak, kézimunkák, harisnyák, szőnyegalapok,

60×100 fes'ett szőnyegalap	---	---	---	P 2.50
u. a. 80 deka fonállal és rojttal	---	---	---	P 11.70
Tiszta gyapju kabát	---	---	---	P 12.90
300 cm gittertüll	---	---	---	P 4.90
1a. tartós műselyemharisnya	---	---	---	P 1.80

SZEKERES Budapest, Rákóczi-ut 63. sz.
Szabott árak!

AZ IMIT LEGUTÓBBI ÜLÉSE *Munkácsi Bernát* és *Alexander Bernát* emlékének volt szentelve. *Alexanderről Kóbor Tamás* mondott igen érdekes visszaemlékezéseket, míg *Munkácsi Bernátot* dr. *Fuchs Dávid* igazgató méltatta.

H. PATAI ÉVA ELŐADÁSAI. Abból az alkalomból, hogy a Jeruzsálemben lakó *H. Patai Éva* Budapesten tartózkodik mint vendég, több helyről kapott meghívást, hogy a palesztinai életet ismertesse. Így legutóbb a **WIZO**-ban tartott előadást, ahol dr. *Izsák Edéné* és dr. *Kahan Nissonné* üdvözlöttek. *Ujpesten a Venetianer-körben* a zsidó és arab társadalmi életéről tartott előadást, melyet dr. *Barta* elnök vezetett be. Az **I. M. I. T.** meghívására a Szentföldön írt verseiből olvasott fel.

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSA A BUDAI TEMPLOMBAN. A budai hitközség Szent Imre városi templomában dr. *Beneschovsky* főrabbi ünnepi beszéde után, mely a régi makkabeusoknak volt szentelve, dr. *Patai József* előadást tartott az új makkabeusokról és a mai szentföldi héber költészetéről. Dr. *Gosztanyi Ármin* körzeti elnök meleg szavakkal fejezte ki köszönetét a vendéglőadónak.

Adriatica Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából
**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**

hetenként kétszeri járatok
**Ragusába és a Dal-
mát tengerpartra.**

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

**Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci
ucca 4. és az összes utazási irodákban.**

FÁJÓSLÁBÚAK FIGYELMÉBE

Dr. A. Lettermann tanár, híres külföldi orthoped, „Euplan“ elnevezés alatt egy nagyon érdekes eljárást szabdalmasztatott hazánkban a fájós lábak fájdalommentesítésére. Eljárása röviden az, hogy egy cipőtálpalakú tömlőbe zárt masszát felmelegítéssel felpuhít, előmodellálás után a cipőbe helyez és a beteget 10 percig rajta járattja. Járás közben alakul ki egy olyan betét, amely a láb egyéni követelményeinek a legtökéletesebben megfelel, tehát kihülés és megkeményedés után a láb legideálisabb strukturáját adja meg. A találmány lényege az, hogy nem a nyugalmi állapotban levő (levegőbe emelt), hanem a járó láb korrekcióját végzi el, de úgy, hogy ezáltal az izmok, inak stb. a munkájuk kifejtésében akadályoztatva nincsenek.

Gyakorlati előnyei: hogy hajlékony, miáltal kényelmesen viselhető és a boltozat izmait nem sorvasztja. Puhán alakult a lábhoz, tehát megkeményedés után azt nem töri és így gyermekek és kényes lábúak is kellemetlenség nélkül viselhetik. Alakját tovább nem változtatja, tehát a cipőt nem deformálja és félcipőben is viselhető. Könnyebb a duraluminiumnál. Cipőt, harisnyát nem piszkítja és nem rongálja. Ára nem drágább a gipszminta után készült fém-betét áránál, jóllehet élettartama sokkal hosszabb.

Hazánkban ma már több mint 3000 ember megelégedéssel viseli, vissza senki sem hozta, jóllehet a képviselő minden meg nem felelő betétet levonás nélkül visszavesz.

Weszely utóda Nagy Károly Frigyes, aranykoszorús mester, orvosi műszerüzeme, IV., Apponyi-tér 1. Tel. 183-326. (Veres Pálné-utca sarok) az üzleti órák alatt készséggel áll az érdeklődők rendelkezésére, ahol az új eljárást anyagi kockázat nélkül bárki kipróbálhatja.

Valódi ezüst szédertálak,

tórafelszerelések, beszumimtartók,
eszrogdobozok, serlegek
dús választékban kaphatók

HEIDEN LEÓ ékszerésznél

Saját üzem. Szombaton zárva. Gyári árak
Budapest, Király-utca 21 * Telefon 1-381-10

Fej, arc vagy nyakborotválásra hölgyeknek és uraknak legtökéletesebb a Sevilla depilator

Kiváló új készítmény! * 1 tégely ára P 1.40
Szaküzletekben kapható és a készítőnél Barbién Vegyipar
Budapest, VI, Király-utca 30 * Telefon 1-195-64

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz
szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű
kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4
Telefon 1-238-43

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómeste-
rek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAKI

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-utca 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

HAZASSÁG. Löffler Edith, Löffler Henrik, a budapesti ortodox hitközség főtítkárának leánya és Boros Tibor középiskolai tanár házasságot kötöttek.

Reich József ecetgyáros és neje Oradean az elmúlt hónapban ünnepelték házasságuk ötvenedik évfordulóját.

Popper Simont és nejét, született Hunwald Reginát (Lugos) 25 éves házassági évfordulójuk alkalmával a király a „Meritul Comercial“ érdemjelével tüntette ki. Popper Simon nemcsak a közgazdasági életben tölt be közérdekű szerepet, hanem első helyen látjuk úgy a cionista, mint a hitközség közéleti munkájában is.

HALÁLOZÁS. Dr. Szold Endréné szül. Fejér Elzi életének virágában elhunyt. Nagy részvéttel kísérték utolsó útjára. Gyászolják férje dr. Szold Endre, az ismert sebész-urologus, egyetemi tanársegéd, szülei Fejér Lajos kormányfőtanácsos és neje, valamint a kiterjedt rokonság.

Faragó Miksa, a Bithumen S. A. vezérigazgatója november hóban rövid szenvedés után elhunyt Oradeán.

Dr. Vajda Jakab ügyvéd Aradon elhunyt. A meghal-
dogult R. Akiba, Eger, leszármazottja volt.

Művészi
kivitelű

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fiókküzet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percrenyire

Mindent megtalál nyolc házban levő raktárainkban Használt és új

iroda
lakás
antik

BUTOR

vétel
eladás
csere
kölcsonzés

Csillárok, műtárgyak * Perzsa-torontáli szőnyegek
Kombinált szobakülönlegességek

Áruházi rendszer

UNIVERSAL VII, Wesselényi-u. 8.
Telefon: 137-842 135-869.

DR. HOFFMANN REICHENBERGI FŐRABBI JUBILEUMA. Nemrég ünnepelték hitközségének határán túl is dr. Hoffmann Emil reichenbergi főrabbinak 70 éves jubileumát. Dr. Hoffmann Kecskeméten született, 1867. július 23-án. Ott végezte a főgimnáziumot, hittanra dr. Perls Ármin főrabbi tanította. Ugyanakkor másoktól is tanult talmudot. Négy évig tanult a budapesti orsz. rabbiképzőintézetben. Diplomáját a „Hochschule für die Wissenschaft des Judentums“ berlini főiskolán nyerte el, innen került Reichenbergbe, hol negyvenöt év óta rabbija a hitközségnek. Számos kitüntetése, több rendjele van, elnyerte a „professor“ címet. Aelnöke a csehországi országos rabbiegyesületnek, tagja a rabbivizsgáló bizottságnak és a zsidó hitközségek legfelsőbb tanácsadó szervének. Tudományos működéséről számos megjelent műve tanuskodik, *Dr. Hoffmann Emil* jelentős működést fejtett ki a cionizmus érdekében is, ennek ügyében templomban és gyűléseken szónoklatokat tartott, gyűjtött a héber Egyetem, a K. K. L. és Keren Hajeszod javára. Fia, dr. Hoffmann Lothár a Szentföldön telepedett le, ügyvéd Tel-Avivban.

A MISKOLCI MIZRACHI KÖZGYÜLÉSÉN Züszmann Alfréd igazgató, a miskolci Mizrachi agilis elnöke beszámolójában aposztrofálta a miskolci Mizrachi nagy patrónusait, *Austerlitz* főrabbit, *Feldmann Mór* hitközségi elnököt, ismertette a Mizrachi végzett munkáját szociális és kulturális vonatkozásban. Az egész országban egyedül a miskolci Mizrachi tart fenn saját erejéből állandó mezőgazdasági hachsarát, ahol a vallásos ifjúságot nevelik termelő munkára. Kulturális téren megvalósulás előtt áll a héber óvoda létesítése. A cionista mozgalmat teljesen vallásos alapra kell fektetni, hittel kell megtölteni és megerősíteni. Dr. Láng Lajos hozzászólása után megválasztották a következő tisztikart: Elnök: *Züszmann Alfréd*, társelnökök: *Rosenberg Lajos*, dr. *Silbermann Miksa*, titkár: *Paszternák Sándor*, pénztárnok: *Wertheimer József*, ellenőr: *Schwartz Salamon*, háznagy: *Kallós Izrael*.

DR. VAJDA JAKAB ügyvéd 73 éves korában elhunyt Aradon. Elhalálózása mély és osztatlan részvétet keltett. Úgy az általános társadalmi, valamint a hitközségi életben nagy tekintélynek örvendett. Több éven át volt az aradi orth. izr. hitközség választmányi tagja. A Palesztina-munkában nagy érdemeket szerzett az ifjúság megszervezése és irányítása körül. Megalakította az ifjúsági sportegyesületet, amely jelenleg kitünően működik és a zsidó öntudat fejlesztéséhez sokban hozzájárul. Hosana Rabo napján kísérték utolsó útjára óriási részvétel mellett. A hírneves R. Gaon, R. Akiba Éger családjából származott. Halálát egyetlen huga, lánya és veje, dr. Friedmann Simon pesti ügyvéd gyászolja.

„MAGYAR KRITIKA“ címmel új folyóirat indult meg Sebestyén László ny. tanár szerkesztésében. Az első számokban szépen emlékezik meg a szentföldi építőmunkáról, melyről kiemeli, hogy zsidóknak és nem-zsidóknak egyaránt szent.

KULTUREST SÁTORALJAÚJHELYEN. Az országos rabbiképző Goldziher-teológiai egyesülete sikerült kultur-estet rendezett Sátoraljaújhelyen, *Roth Sámuel* főrabbi közreműködésével. Dr. *Löwy Adolf* és dr. *Klein Miklós* értékes előadásban a zsidóság aktuális kérdéseit tárgyalták. Az iskola énekkara héber dalokat mutatott be *Klein Mihályné Ganzfried Malvin* vezényletével. *Adorján Kató*, *Löwy Kató*, *Czukor Miklós* zsidó verseket szavaltak.

BEREGI DÓRA (VAC) GYŐZTES A NŐI ASZTALI-TENNISZEZŐK KÖZÖTT. November 29-én fejeződött be az Asztali Tennisz Szövetség idei negyedik válogató versenye, amelyet újra Beregi Dóra, a VAC jeles játékosa nyert meg, Király, Sipos és Gál ellen. Az őszi válogató versenyeken nagyon jól szerepeltek Groszmann, az ifjúságiak nyertese, Gárdos II. és Benkő II., akik mind a hárman szintén a legkomolyabb válogatott jelöltek.

A HABIMA NAGY SIKERE PÁRISBAN. A Habimának vendégszereplése a párisi világkiállítás alkalmából teljes sikert hozott és a palesztinai színtársulatnak előkelő helyet biztosított a francia főváros művészi életében. Két héten keresztül Páris legnagyobb színháztermében 1500 ember hallgatta áhítattal és lelkesedéssel a héber színház előadásait, — anélkül, hogy héberül értettek volna. De így is teljesen hatalmába kerítette őket az a tiszta művészet, amely a beszéd, a zene és a díszletek monumentális tökéletességéből áradt. A francia lapok kivétel nélkül a legnagyobb elismeréssel írnak a Dybbuk, az Örök zsidó, Uriel Acosta, a Gólem álma előadásairól. A világkiállítás titkársága felszólította a Habimát a külföldi színházak versenyén való részvételre és 23 díjat nyert.

A FERENC JÓZSEF ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ INTÉZET Bacher Vilmos Önképzőköre f. évi október 28-án tartott tisztikar-választó gyűlésének eredménye a következő: Elnök Glück György V. o. t., főtítkár Fischer Zoltán IV. o. t., titkár Horváth Tibor III. o. t., főkönyvtáros Moskovits Mihály IV. o. t., könyvtáros Hornstein Géza III. o. t., főpénztáros Kepess Imre V. o. t., pénztáros Komlós János II. o. t., ellenőr Grünberger László V. o. t.

A KEREN HAJESZOD KESZTHELYEN. A keszthelyi cionisták felkérésére *Fazekas L. Pál*, a Keren Hajeszod főtítkára, érdekes előadást tartott a keszthelyi izr. hitközség dísztermében Palesztina felosztásának problémájáról. Az előadásért, amelyen megjelent dr. *Büchler Sándor*, a keszthelyi tudós főrabbi is, dr. *Grünfeld Béla* orvos mondott köszönetet.

A SALGÓTARJÁNI Tiferesz Bachurim tisztújító közgyűlésen elnök lett: *Sonnenschein Géza*, aelnök: *Rosenberg Jenő*, titkár: *Herskovics Ernő*, I. gondnok: *Baumann Hermann*, II. gondnok *Berkovics Jenő*, pénztáros: *Kácser Dezső*, ellenőr: *Blau Miksa*, könyvtáros: *Grosz Jakab*, tanügyi vezető: *Gotteszmann Hermann*.

HÉBER ANYANYELVŰ TANÍTÓNŐ tanít hébert, németet, felnőtteket és gyermekeket olcsón. Cím: Rákóczi-út 9, Elek-penzió, M. Reichmann.

Karmel ארמה כשר Penzió Budapest

VI., Andrásy-út 43 * Telefon 1-289-67

Villamos és autóbusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen ujonnan berendezve. Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kivánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.

Kundmachung

Wirkungsvolle פרשיות in deutscher Sprache für jede erdenkliche Gelegenheit wie zum Beispiel Barmizvo, Chasene ר"ה וי"ב Gast- und Antrittsreden verfertige von Fall zu Fall zu mässigem Preise, unter Diskretion. Honorar von 5 Pengő aufwärts, 50 H. Porto rekommandiert im voraus erbeten Pschettl werden gegen extra Vergütung angefertigt.

Rabbiner Israel Braun
Budapest, VII., Szövetség-utca 43

Ajánljuk a következő filmszínházakat:

TIVOLI

VI., Nagymező-u. 8.
Telefon: 123-049.

ORIENT

VI., Izabella-u. 65.
Telefon: 114-926.

ODEON

VII., Rottenbiller-u. 37/6.
Telefon: 130-263.

Válogatott műsorok. Olcsó helyárak. Az első előadások még külön mérsékelt helyárakkal. Kitűnő vetítés és ugyanolyan kifogástalan hangleadás és minden tényező olyan, hogy még a legkényesebb igényeket is a legteljesebben kielégíti. Vasárnap délelőtti filmmatinék.

Pension Stern Abbazia

Modern, szigorúan rituális ház. Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a tengerre. Pensió 25 lírától kezdve. Telefon 684. Kívánatra prospektus

REMÉNY

*

SZERKESZTI

DR. MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., ARÉNA-ÚT 68. SZÁM
FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ * MUTATVÁNSZÁM DÍJTALAN

A MULT ÉS JÖVŐ KLISÉIT

KÖNIG

ÉS

BAYER

KLISÉGYÁR

BUDAPEST, VII.
Wesselényi-u. 54

SZÁLLITJA

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 1-244-55

Lelkiismeretes munka

* Prima referenciák

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quarz Pollák Sarolta kozmetikai intézete Andrássy-ut 32. I.

Cégem specialitásai: (hásikezelésre)

„Miracle” szőrtelenítő-szor vagy „Miracle” sző-kitőkenőcs

„Miracle” krém, szappan, poudér, rouge, a kozmetika vívmánya

(Kérjen prospektust.) Tanítvány kiképzés.

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII. KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 1-435-28

Abbáziában meleg tengeri gyógyfürdők a „Residenz”

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idősebb uraknak és hölgyeknek, szívbetegségeknél, asztmásoknak és elmeszesedésből eredő betegségeknél nagyon fontos, hogy a „Residenz” nem fekszik magaslaton. Óriási előnye, hogy az összes előírt diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A «Residenz»-ben minden kényelem és az összes modern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokos meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz” egészen a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal szemben. Első kategória. Feltűnő olcsó penzióárak. Bővebb információt nyújt reggel fél kilenctől este fél hétig (Diana-patika, Károly király-út 5). Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.

Telefon: 1-316-19.